

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Paweł Ostaszewski

**Nasilenie i determinanty
lęku przed przestępczością**

Warszawa 2012

Spis treści

Wstęp	3
1. Przegląd literatury	3
1.1. Definicja zjawiska	4
1.2. Historia badania lęku przed przestępczością	8
1.3. Model teoretyczny	10
1.4. Podstawowe wyniki badań	14
2. Charakterystyka zbioru danych	21
3. Analizy dwuwymiarowe	27
3.1. Jakościowe zmienne niezależne	27
3.2. Ilościowe zmienne niezależne	31
4. Drzewo klasyfikacyjne	35
5. Regresja logistyczna	41
Podsumowanie i wnioski	45
Literatura cytowana	49

„Ludzie nigdy dotąd nie byli tak dobrze zabezpieczeni, jak są dzisiaj. Nigdy nie żyli tak długo. Najprawdopodobniej też nigdy nie zaznali tak wielkiej wolności. Nigdy też mieszkańcy małych i wielkich krajów uprzemysłowionych nie mieli, teoretycznie rzecz biorąc, mniej powodów, aby się obawiać czegokolwiek. Równocześnie jednak nigdy wcześniej nie występowało tak wielkie, trwałe i przytłaczające poczucie braku bezpieczeństwa. Wcześniej ludzie znali lęk, ale nie tak szeroko rozpowszechniony, rodzący wewnętrzne poczucie braku bezpieczeństwa dławiące nas wszystkich nawet wówczas, gdy wszystko jest w porządku.”¹

Wstęp

Celem pracy było określenie poziomu odczuwanego lęku przed przestępczością oraz wyodrębnienie społeczno-demograficznych i makrospołecznych zmiennych determinujących to zjawisko. Zagadnienie czynników wywołujących lęk przed przestępczością i wpływających na jego poziom jest jednym z najczęściej analizowanych problemów we współczesnej kryminologii, w Polsce analizy takie należą jednak do rzadkości. W pracy, chcąc zapełnić tę lukę, podejmuję próbę stworzenia modelu określającego przyczyny odczuwania przez ludzi lęku przed stanieniem się ofiarą przestępstwa.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym omawiam podstawy teoretyczne badań poświęconych lękowi przed przestępczością i główne rezultaty tych analiz. Drugi rozdział poświęcony jest opisowi bazy danych wykorzystywanej w dalszych analizach, ze szczególnym uwzględnieniem poziomu lęku przed przestępczością w rozpatrywanych badaniach wiktymizacyjnych. Kolejne rozdziały wprowadzają trzy grupy metod analiz statystycznych i przedstawiają rezultaty ich zastosowania. Opracowanie kończy podsumowanie i przedstawienie wniosków.

1. Przegląd literatury

Lęk przed przestępczością stanowi przedmiot badań kryminologicznych od końca lat 60-tych ubiegłego wieku. Lista publikacji poświęconych temu tematowi jest bardzo szeroka. Chris Hale, w opublikowanym w 1996 roku artykule prezentuje przegląd

---

¹ G. Kelles, A. Lemaitre, *Research on the „Fear of Crime”*, „Eurocriminology” 1987, t. 1, s. 31, (za:) J. Czapska, K. Krajewski, *Podsumowanie*, (w:) *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast. Kraków na tle innych miast europejskich*, K.. Krajewski (red.), Kraków 2008, s.201.

wydanej do roku 1992 literatury poświęconej lękowi przed przestępczością, w którym zebrał około dwustu, tylko anglojęzycznych, publikacji². W roku 2000, bibliografia tego tematu przygotowana przez Ditton'a i Farrall'a przekroczyła już 800 pozycji³. Należy szacować, że do roku 2011 liczba ta zwiększyła się jeszcze kilkukrotnie. Oczywiście jest, że ograniczenia niniejszej pracy nie pozwalają nawet na pobieżny przegląd całej literatury przedmiotu. Dlatego też zaprezentuję jedynie najważniejsze, z punktu widzenia tego opracowania, ustalenia dokonane przez badaczy zjawiska, a mianowicie jego definicję, rys historyczny badania tego problemu, uznany za najpełniejszy model teoretyczny oraz podstawowe determinanty.

1.1. Definicja zjawiska

Słownik kryminologii definiuje lęk przed przestępczością, jako częściowo racjonalny, a częściowo nieracjonalny stan zaniepokojenia lub obawy wywołany przez przekonanie, że jednostka jest w niebezpieczeństwie stania się ofiarą przestępstwa. Zbyt silny lęk może negatywnie oddziaływać na jednostkę, a szczególnie zaburzać jej społeczne funkcjonowanie. Lęk przed przestępczością wpływa także na zaufanie co do zdolności państwa do ochrony obywateli i do wymiaru sprawiedliwości, co wywołuje tendencje do proponowania surowszego karania oraz potrzebę samodzielnego chronienia się. Pojęcie to obejmuje cały kompleks obaw i lęków, odnosi się do osobistych sądów o naturze i natężeniu przestępczości w okolicy miejsca zamieszkania i samooceny w zakresie własnej podatności na bycie ofiarą. Relacja między wiktylizacją (faktem bycia ofiarą przestępstwa) a lękiem przed przestępczością, choć zdroworozsądkowa nie jest prostoliniowa. Lęk przed przestępczością może się zwiększać z powodu osobistych doświadczeń wiktylizacyjnych, wiedzy otrzymanej z drugiej ręki (tak zwanej wiktylizacji pośredniej), kampanii społecznych i politycznych (np. dowartościowujących ofiary i piętnujących sprawców), działań polityków i policji, aktywności prywatnych firm ochroniarskich (sprzedających bezpieczeństwo), firm ubezpieczeniowych i mediów

---

² C. Hale, *Fear of crime: A review of the literature*, "International Review of Victimology" 1996, nr 4, s. 79-150.

³ S. Farrall, D. Gadd, *Evaluating Crime Fears: A Research Note on a Pilot Study to Improve the Measurement of the "Fear of Crime" as a Performance Indicator*, "Evaluation" 2004, nr 10, s. 493-502.

(szczególnie w wyniku nadmiernego informowania o agresywnych i seksualnych przestępstwach chwytliwych dla publicznej wyobraźni)⁴.

W polskiej kryminologii pojęcie lęku przed przestępczością jest często używane zamiennie z pojęciem „strachu przed przestępczością”. Błachut, Gaberle i Krajewski traktują strach przed przestępczością podobnie jak postawę społeczną, jako kompleks trzech składników: 1) afektywnego (emocjonalnego), określanego jako subiektywne poczucie bezpieczeństwa lub niebezpieczeństwa i strach przed wiktylizacją; 2) kognitywnego, będącego oceną rozwoju przestępczości oraz prawdopodobieństwa wiktylizacji (ryzyko wiktylizacji), 3) konatywnego, definiowanego przez przedsiębrane przez jednostkę środki ostrożności w celu zabezpieczenia się przed wiktylizacją lub w celu jej uniknięcia – dzielone na środki obronne (np. zamki i alarmy antywłamaniowe) i środki uchylania się (unikanie pewnych miejsc, sytuacji, kontaktów, ocenianych jako niebezpieczne)⁵.

Ważne jest także zwrócenie uwagi na dokonywane przez badaczy zjawiska rozróżnienie między strachem wywołanym przez konkretną sytuację, związaną z bezpośrednim zagrożeniem wiktylizacją, a zgeneralizowanym lękiem lub obawą, rozumianą jako pewien stan psychiczny oddziałujący na postrzeganie konkretnych sytuacji⁶. Rozróżnienie to jest szczególnie istotne, w kontekście metodologii badania lęku przed przestępczością. Na zadane respondentom pytanie o konkretne momenty, w których osoba odczuwała lęk przed wiktylizacją, uzyskane odpowiedzi będą odnosiły się do strachu. Zaś odpowiedzi na pytanie o bardziej ogólne lub niedookreślone sytuacje będą określać poziom lęku, rozumianego jako pewien generalny stan psychiczny.

⁴ The sage dictionary of Criminology, E. McLaughlin, J. Muncie (red.), SAGE Publications, London-Thousand Oaks-New Delhi 2001, s 118-119.

⁵ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2001, s. 450-452.

⁶ Por. Np.: „[Gabriel i Greve (2003)] suggests that it is essential to distinguish conceptually between fear which is due to a *personal trait* and a *momentary affective state*. There are clear and important differences the authors maintain, between a fear of crime that passes quickly in response to very specific surroundings, and a general disposition or trait of being afraid of becoming a victim of crime. Individuals who have dispositional fear consider more situations as being significant indicators of crime, are more likely to experience fear in a given situation and probably more intensely. [...] Along these lines, some people may experience fear on a regular ongoing basis on account of their individual characteristics and psyche – perhaps parochially described as <<nervous>> or <<vulnerable>>, while others are more likely to respond directly to external stimulus.” (za:) S. Farrall, J. Jackson, E. Gray, *Everyday Emotion and the Fear of Crime: Preliminary Findings from Experience and Expression*, Working Paper No. 1, 2006, artykuł dostępny na stronie internetowej: <http://ssrn.com/abstract=1012354>, s. 6.

Lęk przed przestępczością jest także, przez część autorów, rozpatrywany jako element dokonującej się zmiany życia społecznego, czy też jako immanentna cecha społeczeństwa ponowoczesnego. Takie społeczeństwo jest określane, jako coraz mniej pewne swojej przyszłości, któremu coraz trudniej jest kontrolować rzeczywistość. Przez co żyje ono ciągłym strachem i ciągłą chęcią jego opanowania, czyli próbami ochrony się przed niezdefiniowanymi zagrożeniami. W takim rozumieniu lęk przed przestępczością, jako w miarę konkretny (można zdefiniować jego przedmiot), może stać się podświadomym reprezentantem generalnych, niezdefiniowanych lęków i zagrożeń⁷.

Lęk przed przestępczością jest najczęściej odbierany, jako zjawisko negatywne, problem społeczny, z którym należy walczyć⁸. Z drugiej jednak strony Scheider, Rowell i Bezdikian przytaczają za Warr'em stanowisko głoszące, że pewien poziom lęku przed przestępczością jest dobry i potrzebny, bo zbyt niski może skutkować wyższą wiktylizacją spowodowaną nie traktowaniem poważnie zagrożeń i brakiem podstawowych zachowań zabezpieczających. Niewątpliwie to zbyt wysoki lub zbyt niski poziom lęku może zakłócać funkcjonowanie człowieka i czynić go bardziej podatnym na wiktylizację⁹.

W pracy używam pojęcia lęk przed przestępczością i na jej potrzeby będę interpretował je, jako zjawisko samodzielne, jako emocję lub postawę w dużym stopniu oderwaną od samej przestępczości, a bliżej związaną z generalnymi obawami doświadczanymi przez ludzi, z ich stylem życia, podejmowanymi kontaktami społecznymi i postrzeganiem otaczającej rzeczywistości. Tak rozumiany lęk przed przestępczością więcej mówi o środowisku społecznym ludzi i przestrzeni

---

⁷ K. Sessar, *Podstawowe założenia projektu Insecurities in European Cities z punktu widzenia kryminologii oraz socjologii miasta*, (w:) *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast Kraków na tle innych miast europejskich*, K. Krajewski (red.), Kraków 2008, s.14.

⁸ Por. np.: „[Lęk] obniża poziom życia, ponieważ najczęściej stosowane środki ochrony prowadzą do unikania określonych miejsc, w szczególności do ograniczania własnej aktywności, do rozluźnienia społecznych kontaktów aż do świadomej izolacji. Unikanie określonych ulic i placów może rzeczywiście prowadzić do tego, że staną się one naprawdę niebezpieczne. Strach przed przestępczością zasługuje na uwagę również z tego względu, iż wywołuje dalsze negatywne konsekwencje: utratę zaufania do państwa prawa, preferowanie samoobrony wszelkimi możliwymi sposobami, w tym niezgodnymi z prawem, wzmacnianie autorytaryzmu, rozwijanie mentalności widza – człowieka, który nie angażuje się w życie społeczne, stoi z boku.” (za:) J. Czapska, *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych - możliwości i granice*, (w:) *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych*, J. Czapska, W. Krupiarz (red.), Warszawa 1999, s. 56.

⁹ M. C. Scheider, T. Rowell, V. Bezdikian, *The Impact of Citizen Perceptions of Community Policing on Fear of Crime: Findings from Twelve Cities*, "Police Quarterly" 2003, nr 6, s. 379.

w jakiej żyją, niż o nasileniu samej przestępczości. Jest to realny problem dotyczący część społeczeństwa i wpływający na ich życie. W dalszych analizach operacjonalizuję to pojęcie, jako odpowiedź na, tak zwane, tradycyjne pytanie o lęk przed przestępczością, czyli o poczucie bezpieczeństwa podczas wieczornego spaceru w okolicy swojego miejsca zamieszkania. Kryminolodzy toczą nieustanne spory na temat trafności i rzetelności tego oraz innych proponowanych metod badania analizowanego problemu. Rola niniejszej pracy nie umożliwia prześledzenia całej tej dyskusji, trzeba jednak podkreślić, że, pomimo wielu kontrowersji, pytanie to jest przez większość badaczy uznawane za dobry wskaźnik omawianego zjawiska.

Warto zwrócić uwagę, że część autorów rezygnuje z używanego w tej pracy pojęcia, na rzecz takich, jak na przykład „poczucie bezpieczeństwa” i „brak poczucia bezpieczeństwa”¹⁰. Pojęcia te niosą mniejszy zakres negatywnych skojarzeń i przez to mogą zostać uznane za bardziej użyteczne. Sugerują one nie fakt przeżywania emocji, jak pojęcie lęku, a pewien sposób postrzegania rzeczywistości. Dla kultywowania pewnej tradycji językowej ja jednak pozostaję przy pojęciu lęku przed przestępczością.

Kończąc omawianie podstawowych zagadnień definicyjnych warto zaprezentować także wprowadzone już pojęcie wiktylizacji. Zgodnie z klasycznym rozumieniem, oznacza ono z jednej strony proces stawania się ofiarą – wiktylizacja w sensie dynamicznym, a z drugiej, zjawisko występowania ofiar przestępstw w społeczeństwie – wiktylizacja w sensie statycznym¹¹. W literaturze, w kontekście czynników wywołujących lęk przed przestępczością, opisywane jest też zjawisko wiktylizacji pośredniej, czyli faktu uzyskania wiedzy o tym, że ktoś inny, szczególnie osoba bliska, stała się ofiarą przestępstwa¹².

---

¹⁰ Por. np. K. Krajewski, Wstęp, (w:) *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast Kraków na tle innych miast europejskich*, K. Krajewski (red.), Kraków 2008, s. 7.

¹¹ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *op. cit.*, s. 445.

¹² Krajewski obrazuje to w następujący sposób: „...rozmiary tego, co określa się mianem wiktylizacji pośredniej, mogą zależeć od bardzo różnych okoliczności. Jedną z nich są oczywiście rozmiary rzeczywistej wiktylizacji: im więcej na danym terenie osób wiktylizowanych przestępstwami, tym więcej innych osób może posiadać na ten temat wiedzę. Upowszechnianie tej wiedzy w społeczności lokalnej zależy jednak na pewno także od charakteru więzi i relacji łączących jej członków. Im bliższe te więzi i im intensywniejsze interakcje między członkami zbiorowości, tym większe będzie prawdopodobieństwo dyfuzji informacji na temat wiktylizacji pomiędzy nimi.” (za:) K. Krajewski, *Niepokoje, lęki, strach przed przestępczością i rozmiary wiktylizacji w pięciu badanych miastach*, (w:)

1.2. Historia badania lęku przed przestępczością

Pierwsze wykorzystanie pojęcia lęku przed przestępczością (*fear of crime*) i pierwsze zwrócenie uwagi na to zagadnienie miało miejsce w Stanach Zjednoczonych Ameryki w drugiej połowie lat 60. XX wieku. Wiązane jest ono z założeniem w 1967 roku Prezydenckiej Komisji Organów Ścigania i Wymiaru Sprawiedliwości (*President's Crime Commission on Law Enforcement and the Administration of Justice*). Głównym powodem jej założenia było stwierdzenie występowania w społeczeństwie szeroko rozpowszechnionego niepokoju dotyczącego przestępczości. Jej celem było właśnie skupienie się na tym niepokoju, zbadanie, jakie aspekty przestępczości go wywołują, jak wpływa on na codzienne życie Amerykanów i jakie działania organów reakcji na przestępczość i rządu będą najlepszym środkiem jego redukcji. Komisja podjęła trzy sondażowe badania przestępczości (Biderman i inni 1967, Ennis 1967, Reiss 1967), które po części wyewoluowały w amerykańskie Narodowe Badanie Przestępczości (*National Crime Survey*) prowadzone regularnie do dziś. Raport z pierwszego, pilotażowego badania (Biderman i inni 1967) zawierał rozdział zatytułowany lęk przed przestępczością, który prezentował odpowiedzi na pięć pytań składających się na „indeks niepokoju” (*index of anxiety*). Pytania te dotyczyły: oceny prawdopodobieństwa zostania pobitym, uciążliwości sąsiadów, oceny prawdopodobieństwa przeprowadzki z powodu zagrożenia przestępczością w zamieszkiwanej okolicy, oceny ważności zagadnienia bezpieczeństwa w okolicy oraz oceny ważności moralnych charakterystyk sąsiadów. Już w tych pierwszych badaniach ustalono, że poziom lęku przed przestępczością nie odzwierciedla zagrożenia mierzonego oficjalnymi statystykami przestępczości i sugerowano, że niepokoje obywateli nie mają podstawy w doświadczeniach wiktyimizacyjnych.

O czym warto pamiętać, społecznym tłem zainteresowania się zagadnieniem lęku przed przestępczością i pośrednio źródłami jego wzrostu były: rosnący poziom przestępczości, nowy rząd zorientowany na „prawo i porządek”, wzrost zainteresowania badaniami sondażowymi i zbieraniem informacji o obywatelach, kwestie rasowe, takie jak „zamieszki czarnych” (*black rioting*) i „przestępczość

Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast Kraków na tle innych miast europejskich, K. Krajewski (red.), Kraków 2008, s.138-139.

czarnych” (*black crime*) oraz toczące się debaty o zakresie uprawnień policji i o zwiększanych prawach osób biednych i czarnoskórych.

Warto podkreślić, że u początków zagadnienia lęku przed przestępczością leżą także rasistowskie poglądy i niepokój białych z klasy średniej przed wyobrażonym zagrożeniem ze strony czarnych, uosabiających innych i obcych¹³. Swoiście ironiczne wydaje się, że choć to biali mieli bać się przestępczości czarnych, to prowadzone później badania pokazywały nieodmiennie, że to wśród osób czarnoskórych poczucie zagrożenia przestępczością jest nieporównywalnie wyższe.

Niewątpliwie prowadzona wtedy w USA polityka skupiona na zapewnieniu “prawa i porządku” nasilała żądania redukcji lęku i zwiększenia surowości karania przestępców, ale także podnosiła poziom niepokojów.

Podobne warunki zachodziły w Wielkiej Brytanii w latach 70. i 80. Nasilenie przestępczości wzrastało i stało się istotnym problemem społecznym i politycznym. Opinia publiczna coraz częściej podnosiła problem przestępczości i braku wystarczającej reakcji ze strony władzy. W 1979 r. do władzy doszła Margaret Thatcher na czele partii konserwatywnej, której jednym z głównych haseł było zapewnienie obywatelom bezpieczeństwa na ulicach. Rząd brytyjski zorganizował wtedy Brytyjskie Badanie Przemępczości (*British Crime Survey*). Pierwszy raport z jego wyników zostaje opublikowany w 1983 roku. Już pierwsze edycje tego badania zawierają pytania dotyczące lęku przed przestępczością, powielone za amerykańskim badaniem z 1967 roku (Ennis 1967 – „*How safe do you feel walking alone in this area after dark?*”). Jednym z założonych celów prowadzenia Brytyjskiego Badania Przemępczości było szerokie informowanie opinii publicznej o rzeczywistych rozmiarach przestępczości i poczucia zagrożenia. Powiadamianie o uzyskanych wynikach (które z założenia nigdy nie będą tak dramatyczne jak doniesienia medialne czy potoczne wyobrażenia o przestępczości) miało więc służyć rządowi, jako jeden ze sposobów ograniczania lęku. Jednak samo badanie zjawiska braku poczucia bezpieczeństwa, jak i podawanie informacji o jego rozmiarach, doprowadziło do zwiększenia zainteresowania nim opinii publicznej, epatowania strachem i paradoksalnie do jego dalszego wzrostu.

---

¹³ J. Jackson, S. Farrall, E. Gray, *The Provenance of Fear*, 2006, artykuł dostępny na stronie internetowej: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1012364, s. 3 i nast.

Od tego czasu lęk przed przestępczością staje się swoistym przemysłem, zarządzanym przez firmy ubezpieczeniowe dla powiększenia ich zysków oraz przez konserwatywnych i neokonserwatywnych polityków dla zwiększenia ich wpływów i korzyści. Obecność lęku w życiu publicznym jest stale podtrzymywana przez dyskusje nad systemem wymiaru sprawiedliwości i kontroli przestępczości oraz rosnącą popularność różnych metod prewencji kryminalnej i ochrony, począwszy od monitoringu wizyjnego (CCTV), a skończywszy na dostępie do broni palnej. Poprzez upublicznienie w mediach, debacie politycznej oraz po prostu w przestrzeni publicznej (np. wszechobecne kamery) zagadnienia lęku przed przestępczością z jednej strony ludzie stają się bardziej wrażliwi na różne aspekty potencjalnych zagrożeń, a z drugiej zaczynają łączyć inne negatywne zjawiska, takie jak ubóstwo, konflikty rasowe, osłabienie więzi społecznych właśnie z najbardziej upublicznią przestępczością¹⁴. Mechanizm ten jest określany jako teoria paniki moralnej (*moral panic*), która zakłada, że w pewnych momentach określone osoby lub grupy (np. czarnoskórzy lub przestępcy) lub określone warunki społeczne i zdarzenia stają się swoistymi kozłami ofiarnymi, na które projektowane są różne niepokoje społeczne¹⁵.

Podobną historię zainteresowania lękiem przed przestępczością można dostrzec w Polsce. Pierwsze poważne badania i dyskusje poświęcone temu zagadnieniu miały tu miejsce, z tradycyjnym opóźnieniem wobec państw zachodnich, po transformacji ustrojowej, w latach 90-tych. Od tego czasu, aż do kulminacji około roku 2006 tematyka zagrożenia przestępczością jest stale obecna w debacie publicznej. Ostatnie lata, wraz z wyraźnym zmniejszeniem się przestępczości i oswojeniem się obywateli z potencjalnym zagrożeniem, przyniosły spadek zainteresowania zagadnieniem i co zostanie dalej bardziej szczegółowo przedstawione spadek poziomu lęku.

1.3. Model teoretyczny lęku przed przestępczością

Lęk przed przestępczością jest tradycyjnie wyjaśniany na polu trzech perspektyw:

---

¹⁴ Tamże.

¹⁵ S. P. Hier, *Thinking beyond moral panic: Risk, responsibility, and the politics of moralization*, "Theoretical Criminology" 2008, nr 12, s. 176.

1. Perspektywa wiktyimizacyjna – wyjaśnienie na płaszczyźnie indywidualnej – lęk przed przestępczością jest rezultatem indywidualnych doświadczeń wiktyimizacyjnych (osoba wiktyimizowana przyjmuje wyższy poziom lęku niż osoba bez takich doświadczeń i częściej stosuje środki ostrożności zabezpieczające przed przestępczością).
2. Perspektywa kontroli społecznej – wyjaśnienie na płaszczyźnie małych grup społecznych – lęk jest konsekwencją rozpadu poczucia więzi i wspólnoty oraz załamania się nieformalnej kontroli społecznej w najbliższym otoczeniu (przez dezorganizację społeczną i postrzeganie nieporządków w okolicy jako przejawów takiej dezorganizacji). Również samo występowanie w okolicy zjawisk nieprzestępczych, ale postrzeganych, jako potencjalnie niebezpieczne lub nieprzyjemne (zniszczone budynki, graffiti, grupy wałęsającej się młodzieży, osoby spożywające alkohol) może powodować przekonanie, że okolica jest niebezpieczna pod względem przestępczości.
3. Perspektywa problemu społecznego – wyjaśnienie na płaszczyźnie dużych struktur społecznych – lęk przed przestępczością może być kreowany przez środki masowego przekazu, polityków lub firmy sprzedające bezpieczeństwo (mechanizm „zarządzania lękiem”), także pomimo braku realnego zagrożenia.

Dodatkowo na poziomie indywidualnym, na lęk przed przestępczością będą wpływać takie cechy jednostki jak: wiek, płeć, wykształcenie, dochód czy stan cywilny¹⁶, ocena własnej podatności na wiktyimizację, ocena pracy policji i wymiaru sprawiedliwości, bycie świadkiem przestępstwa, osobista znajomość ofiary przestępstwa. Z kolei na poziomie mezo-społecznym: wielkość społeczności, gęstość zaludnienia, segregacja i poziom przestępczości¹⁷.

Jackson, Farrall, Hough i Bradford dodają do tego katalogu także:

---

¹⁶ „Mężczyźni, młodszy, z wyższym wykształceniem, stanu wolnego czują się bardziej bezpieczni, wzrost przestępczości postrzegają jako mniejszy, a ryzyko wiktyimizacji oceniają niżej niż pozostałe osoby. Kobiety, osoby starsze, z niższym poziomem wykształcenia, osoby zamężne czują się mniej bezpiecznie, wzrost przestępczości postrzegają jako większy, a ryzyko wiktyimizacji wyżej niż pozostałe osoby. Środki ostrożności dla zabezpieczenia się przed przestępczością częściej są podejmowane przez osoby młodsze niż starsze, osoby z wyższym niż niższym wykształceniem, o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym niż o niższym, zamężne niż wolne.” (za:) J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *op. cit.*, s. 452-456.

¹⁷ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *op. cit.*

- Koncepcje wyobrażonego ryzyka (*imagined victimisation and the psychology of risk*), zakładające, że lęk przed przestępczością związany jest ze stopniem łatwości wyobrażenia sobie sytuacji bycia ofiarą przestępstwa. W hipotezę tą wpisują się takie wyniki badań jak te, że poziom odczuwanej identyfikacji z ofiarą opisywaną w prasowych doniesieniach o przestępstwach, tak samo jak słuchanie, w relacji interpersonalnej, historii ofiar stanowi istotny czynnik zwiększający lęk oraz postrzegane prawdopodobieństwo stania się ofiarą, postrzeganą powagę konsekwencji wiktylizacji i zmniejszający poczucie kontroli nad faktem wystąpienia takiego zdarzenia. W tym samym kontekście Killias (1990) opisuje model wrażliwości w zakresie lęku przed przestępczością (*vulnerability in the fear of crime*) i wyróżnia trzy jej wymiary: wystawienie na ryzyko (*exposure to risk*), przewidywanie (*anticipation*) poważnych konsekwencji i utrata kontroli (brak środków ochrony i obrony oraz możliwości ucieczki). Według tej koncepcji te trzy elementy są niezbędne by wystąpił lęk, żaden z nich pojedynczo go nie wywoła. I tak np. kobiety, osoby starsze i złego zdrowia oraz mające słabą społeczną sieć wsparcia, zamieszkujące słabo zaludnione tereny przewidują gorsze konsekwencje wiktylizacji, przez co poziom ich „pobudzenia lękowego” może być niższy (większa wrażliwość).
- Koncepcje strukturalnych zmian i wpływu czynników makrospołecznych (*structural change and macro-level influences on fear*) skupiające się na długofalowych i szeroko-aspektowych czynnikach, takich jak zmiany przestępczości czy zmiany ekonomiczne lub demograficzne w skali całego kraju. W tym zakresie mieściłyby się ustalenia, że np. lęki dotyczące społecznego lub ekonomicznego upadania państwa, miasta lub okolicy, związane z nagłymi zmianami ekonomicznymi są kondensowane w łatwiej wyrażane lęki dotyczące przestępczości.
- Koncepcje sytuujące lęk przed przestępczością jako wyraz innych, szerszego zakresu lęków. W tym obszarze funkcjonują teorie mające swoje korzenie w analizach psychologicznych. Głoszą one, że wszyscy ludzie doświadczają niepokojów, mających różne pochodzenie. Ludzie potrzebują mechanizmów obrony przed takimi niepokojami, a jednym z nich może być przesunięcie (skanalizowanie) ich w kierunku zagadnienia oferującego możliwość kontroli

(takiego jak np. przestępczość). Przestępca jest jednym z ostatnich „obcych” w społeczeństwie, reprezentuje on tradycyjne straszycło (*bogeyman*), na które projektowane były lęki. Lęk przed przestępczością ma tę zaletę, że udostępnia szereg możliwych do podjęcia działań (zamki, płoty, bramy, zabezpieczenia samochodów), które dają uczucie przejęcia kontroli i uwolnienia się od niebezpieczeństwa¹⁸.

Dobrym podsumowaniem powyższych rozważań teoretycznych jest zaproponowany przez Farrall'a, Jackson'a i Gray model nazwany zunifikowaną koncepcją lęku przed przestępczością. Graficznie obrazuje go poniższy Schemat 1. Wyróżnia on dwa wymiary lęku przed przestępczością: wyrażany zgeneralizowany niepokój (*anxiety*) i przeżywany w określonych momentach konkretny strach (*worry*). Zakłada on, że na podstawowym poziomie lęk jest związany po pierwsze z poziomem przestępczości i innych problemów społecznych oraz z długoterminowymi zmianami społecznymi, po drugie z subiektywnymi przekonaniem dotyczącymi tych społecznych kwestii. Po trzecie z obiektywnie występującymi przejawami dezorganizacji społecznej oraz cechami społeczności lokalnej. Po czwarte z subiektywną oceną ryzyka wiktylizacji, możliwości jego kontroli, przewidywanymi konsekwencjami i żywością obrazu potencjalnej wiktylizacji. Po piąte na lęk przed przestępczością wpływa także bezpośrednia i pośrednia wiktylizacja. Model zakłada jeszcze jeden, szósty, kierunek oddziaływania, którego jednak nie udało się uchwycić w prowadzonych przez autorów badaniach ilościowych – na poglądy jednostek dotyczące sytuacji makro-społecznej, dezorganizacji społecznej, więzi społecznych, prawdopodobieństwa doświadczenia wiktylizacji, możliwości sprawowania kontroli nad tym faktem i jego ewentualnych konsekwencji oddziałują także obiegowe wyobrażenia na temat przestępczości, ryzyka i zmian społecznych przekazywane w środkach masowej komunikacji i w rozmowach potocznych¹⁹.

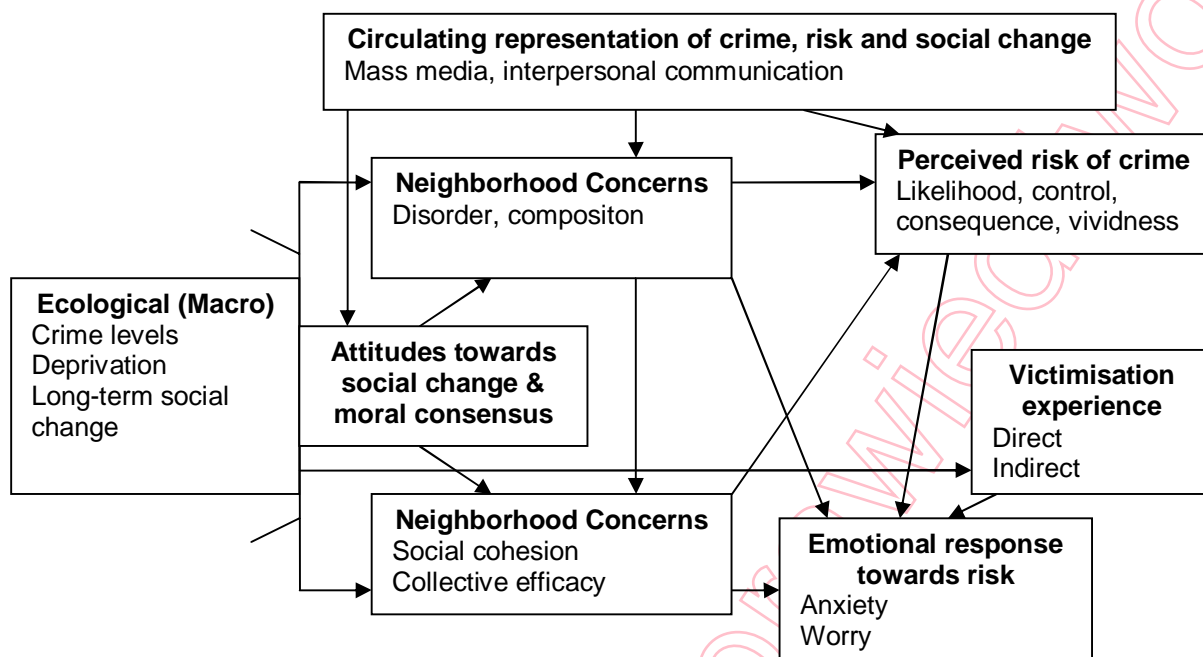
---

¹⁸ J. Jackson, S. Farrall, M. Hough, B. Bradford, *Public insecurities about crime: A review of the British research literature*, (w:) *JUSTIS Project Working Papers. Review of Need: Indicators of Public Confidence in Criminal Justice for Policy Assessment*, A. Jokinen, E. Ruuskanen, M. Yordanova, D. Markov, M. Ilcheva (red.) Helsinki 2009, s. 182-185 oraz S. Farrall, J. Jackson, E. Gray, *Theorising the fear of crime: The cultural and social significance of feelings of insecurity*, 2007, artykuł dostępny na stronie internetowej: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1012393, s. 9-20.

¹⁹ S. Farrall, J. Jackson, E. Gray, *Theorising the fear of crime: The cultural and social significance of feelings of insecurity*, 2007, artykuł dostępny na stronie internetowej: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1012393, s. 23-25.

Schemat 1. Model doświadczanego i wyrażanego lęku przed przestępczością Farrall'a, Gray i Jackson'a (*Experience and expression in the fear of crime*)

Źródło: S. Farrall, J. Jackson, E. Gray, *Theorising the fear of crime...*, s. 24.

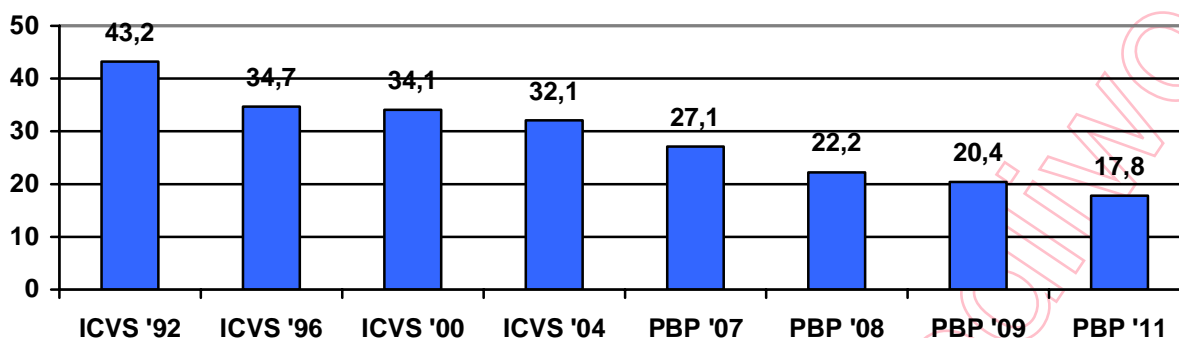
1.4. Podstawowe wyniki badań

Zmiany poziomu lęku przed przestępczością w Polsce były przedmiotem szeregu opracowań i analiz. Za najpełniejszą ich prezentację należy uznać tę dokonaną w *Atlasie Przestępczości 4*. Przedstawiane są tam wyniki kolejnych tur polskiej edycji badania *International Crime Victims Survey* (ICVS) i pierwszych etapów Polskiego Badania Przestępczości (PBP)²⁰. Rozwinięcie tych prezentacji stanowi poniższy wykres. Pokazuje on, że wysoki tuż po transformacji ustrojowej odsetek osób deklarujących brak poczucia bezpieczeństwa, który spadł w ciągu następnym kilkunastu lat o znacznie ponad połowę.

²⁰ Por. A. Siemaszko, B. Gruszczńska, M. Marczewski, *Atlas Przestępczości w Polsce 4*, Warszawa 2009.

Wykres 1. Poziom lęku przed przestępczością w Polsce*

* Odsetki respondentów, którzy nie czują się bezpiecznie, spacerując samotnie w swojej okolicy po zmroku. Wskaźniki obliczone zostały bez uwzględnienia kategorii „nie wiem”. W PBP nie występuje już jednak przysłówek „samotnie”, co może mieć pewien wpływ na uzyskiwane rezultaty. Wykres stanowi rozszerzoną i zmodyfikowaną wersję wykresu prezentowanego w: B. Gruszczyńska, M. Marczewski, A. Siemaszko, *Atlas Przestępczości w Polsce 4*, Warszawa 2009, s. 244. Dane dla roku 2011 obliczono na podstawie: A. Brzeźniak, A. Chmielewska, J. Kubik, M. Lesiak, *Polskie Badanie Przestępczości. Część czwarta*, Komenda Główna Policji 2011.

Z kolei badania poświęcone determinantom lęku przed przestępczością nie mają w Polsce szerokiej tradycji. Jedyną taką analizę, na danych z drugiej edycji ICVS przeprowadził Siemaszko²¹. Uzyskane przez niego wyniki nie będą w pełni porównywalne z wynikami analiz prowadzonych w niniejszej pracy, gdyż jako zmienną zależną wykorzystywał on indeks lęku przed przestępczością, złożony z trzech pytań, a nie jak ja – pojedyncze, uznane za najbardziej wskaźnikowe, pytanie o poczucie bezpieczeństwa podczas wieczornego spaceru w okolicy miejsca zamieszkania. Jednakowoż warto przytoczyć jego podstawowe ustalenia. Zbudowany model regresji liniowej wyjaśniał 27% wariacji. Z odczuwaniem lęku związane było: zamieszkiwanie na wsi lub w mieście do 10 tys. mieszkańców (negatywnie), bycie kobietą (pozytywnie), liczba przestępstw, których badany był ofiarą (pozytywnie), przekonanie o skuteczności policji (negatywnie), odczucie, że w okolicy zamieszkania nie pojawiają się patrole policji oraz że mieszkańcy nie pomagają sobie nawzajem (pozytywnie), liczba lat nauki (pozytywnie), mieszkanie w regionie małopolskim lub wschodnim (negatywnie), bycie kawalerem lub panną (negatywnie), zajmowanie się domem (negatywnie), prowadzenie towarzyskiego stylu życia (pozytywnie)²².

²¹ A. Siemaszko, *Kogo biją, komu kradną. Przestępczość nie rejestrowana w Polsce i na świecie*, Warszawa 2001.

²² A. Siemaszko, *op. cit.*, s. 149-151.

Kolejnym polskim sondażem skupionym na poszukiwaniu korelatów braku poczucia bezpieczeństwa było badanie mieszkańców Krakowa realizowane w ramach projektu InSec. Opinie i zachowania charakteryzowane, w ramach tego projektu, jako strach przed przestępczością istotnie różnicowały takie zmienne jak wiek, płeć oraz stworzona na potrzeby analiz zmienna klasy społecznej²³. Innym indywidualnym czynnikiem wpływającym na lęk przed przestępczością, ustalonym w badaniu InSec w Krakowie były zasoby osobiste (rozumiane jako stopień optymizmu życiowego). Korelowały one negatywnie z indeksem lęków globalnych ($r=-0,13$), niepokojami kryminalnymi w mieście ($r=-0,11$), ogólnymi niepokojami w mieście ($r=-0,12$), zagrożeniami ulicznymi w dzielnicy ($r=0,08$), subiektywną oceną prawdopodobieństwa fizycznego ataku ($r=-0,08$)²⁴. Charakterystycznym wynikiem Polskiej części badania InSec jest występowanie korelacji między niepokojami kryminalnymi, społecznymi, opiniami na temat zagrożeń w dzielnicy, postrzeganymi problemami globalnymi i subiektywną oceną ryzyka fizycznego ataku, przy braku wpływu na te niepokoje większości zmiennych społeczno-demograficznych²⁵. Dla wszystkich analizowanych w ramach tego projektu wielkich miast znamienne było zaś to, że deklarowane niepokoje były tym większe, im bardziej odległy jest obszar, którego dotyczyło pytanie (w odczuciu respondentów najbezpieczniejszym miejscem jest okolica zamieszkania, trochę mniej bezpieczne jest całe zamieszkiwane miasto, a najniebezpieczniejszy cały kraj)²⁶.

Co ciekawe zaś wiedeńskie badanie w ramach projektu InSec, w wyniku analizy czynnikowej, udowodniło, że wszystkie kategorie oceny dzielnicy, także te związane z bezpieczeństwem należą do jednego wymiaru (jednego czynnika). Oznacza to, że w ocenach badanych bezpieczeństwo dzielnicy nie jest oddzielone od innych aspektów atmosfery (klimatu społecznego) dzielnicy, a jest elementem jej generalnej pozytywnej bądź negatywnej oceny. Ci, którzy lubią mieszkać w swojej dzielnicy

---

²³ J. Czapska, *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa*, (w:) *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast. Kraków na tle innych miast europejskich*, K. Krajewski (red.), Kraków 2008, s.148.

²⁴ J. Czapska, *Poczucie bezpieczeństwa*, op. cit., s.158-163.

²⁵ J. Czapska, *Poczucie bezpieczeństwa*, op. cit., s.191-192.

²⁶ J. Czapska, *Poczucie bezpieczeństwa*, op. cit., s.198.

także uważają ją za bezpieczną, a ci, którzy oceniają ją, jako niebezpieczną także deklarują, że i w innych aspektach jest mniej atrakcyjna, mniej czysta, itp.²⁷.

Wyniki innego rodzaju polskiego badania wiktymizacyjnego, a mianowicie międzynarodowego badania przemocy wobec kobiet, przedstawia Gruszczyńska. Autorka uważa problem lęku przed przestępczością za jeden z ważniejszych czynników zakłócających funkcjonowanie jednostek w codziennym życiu i dużą rolę w jego generowaniu przyznaje mediom, szczególnie tabloidom. Autorka, za Ferraro (1996) podnosi, że kobiety najbardziej boją się przestępstw seksualnych i że ten lęk jest przenoszony na inne rodzaje przestępstw²⁸. Podobnie kryminologia feministyczna podkreśla różnicę w obrazie lęku przed przestępczością u kobiet i u mężczyzn. U kobiet jest on bardziej związany z obawą przed seksualną napaścią, a u mężczyzn przed niebezpieczeństwem fizycznym²⁹.

Lane i Fisher, rozpatrując relacje między płcią a lękiem przed przestępczością przytaczają postawioną przez Ferraro hipotezę o rozciągniętym wpływie lęku przed napaścią seksualną („*shadow of sexual assault hypothesis*”), który miałby być charakterystyczny dla kobiet i miałby wyjaśniać ich wyższy poziom lęku zgeneralizowanego także na inne formy wiktymizacji. Autorki, podpierając się wynikami większości referowanych przez siebie badań, twierdzą, że płeć odgrywa centralną rolę w determinowaniu poziomu lęku³⁰.

Z kolei włoskie badania wiktymizacyjne sugerują, że lęk przed przestępczością może być wywoływany przez cały układ czynników i okoliczności, a niekoniecznie tylko przez pojedyncze zmienne społeczno-demograficzne. Lęk nie jest równomiernie rozpowszechniony wśród różnych grup społecznych – zróżnicowanie to jest zależne od wieku, płci i miejsca zamieszkania (bardziej narażone na lęk są kobiety,

---

²⁷ *Insecurities in European Cities. Crime-Related Fear Within the Context of New Anxieties and Community-Based Crime Prevention. Final Report*, (opracowanie zbiorowe), 2004, dostępne na stronie internetowej: <http://www2.jura.uni-hamburg.de/instkrim/kriminologie/Projekte/INSEC/InSec%20Final%20Report.pdf>.

²⁸ B. Gruszczyńska, *Przemoc wobec kobiet w Polsce. Aspekty prawnokryminologiczne*, Warszawa 2007, s. 103-106.

²⁹ *The sage dictionary of Criminology*, E. McLaughlin, J. Muncie (red.), SAGE Publications, London-Thousand Oaks-New Delhi 2001, s. 208.

³⁰ J. Lane, B. S. Fisher, *Unpacking the Relationship Between Gender and Fear of Crime: Explaining Why There Are Similarities and Differences*, "Journal of Contemporary Criminal Justice" 2009, nr 25, s. 260-261.

mieszkańcy metropolii, osoby starsze, złego zdrowia, bez społecznej sieci wsparcia, mieszkający w opustoszałych okolicach³¹. Badania brytyjskie pozwalają zaś na wniosek, że lęk przed przestępczością jest mniej związany z konkretnymi warunkami życia, czy jakością okolicy miejsca zamieszkania, a bardziej wynika z generalnych zjawisk i percepcji jakości życia społecznego³².

Krisjannsson, porównując rezultaty sondaży wiktyimizacyjnych przeprowadzonych w Szkocji i Islandii, ustalił że na Islandii (gdzie jest tylko jedno duże miasto) większą rolę w determinowaniu lęku grają różnice miasto-wieś, choć i w Szkocji jest to istotny czynnik. Płeć gra podobnie wysoką rolę w obu krajach, choć trochę istotniejsza jest w Szkocji. Z kolei dochody gospodarstw domowych różnicują lęk mieszkańców Szkocji, ale nie Islandii³³. Próbę międzynarodowego porównania poziomu lęku przed przestępczością podejmują także Jackson i Kuha. Przytaczają oni interesujące wyniki sugerujące, że poziom lęku podczas samotnego spaceru po zmroku jest najsilniej związany z siłą „opiekuńczości” państwa (*strenght of welfare-state arrangements*), czyli z nakładami socjalnymi i polityką socjalną państwa. Tym samym najniższy poziom lęku występuje w krajach skandynawskich³⁴.

Wyant zwraca uwagę na fakt, że lepsza kontrola społeczna charakterystyczna dla bardziej zwartych społeczności w której obecne są relacje interpersonalne, identyfikacja z okolicą oraz posiadanie wspólnych celów i wartości może ograniczać przestępczość i zwiększać poczucie bezpieczeństwa. Może jednak także, z drugiej strony, powodować częstszą wymianę informacji o negatywnych doświadczeniach sąsiadów i przez to zwiększać lęk i postrzegane zagrożenie³⁵.

---

³¹ S. Maffei, C. Scivoletto, C. Pavarani, A. Cadoppi, G. Afferni, *Review of publications in the areas of fear of crime and confidence in justice in Italy*, (w:) *JUSTIS Project Working Papers. Review of Need: Indicators of Public Confidence in Criminal Justice for Policy Assessment*, A. Jokinen, E. Ruuskanen, M. Yordanova, D. Markov, M. Ilcheva (red.) Helsinki 2009, s. 118.

³² J. Jackson, S. Farral, M. Hough, B. Bradford, *Public insecurities about crime: A review of the British research literature*, (w:) *JUSTIS Project Working Papers. Review of Need: Indicators of Public Confidence in Criminal Justice for Policy Assessment*, A. Jokinen, E. Ruuskanen, M. Yordanova, D. Markov, M. Ilcheva (red.) Helsinki 2009, s. 179-182.

³³ A. L. Kristjansson, *On Social Equality and Perceptions of Insecurity A Comparison Study between Two European Countries*, „*European Journal of Criminology*” 2007, nr 4, s. 77-82.

³⁴ J. Jackson, J. Kuha, *Worry About Crime Among European Citizens: A Latent Class Analysis of Cross-National Data*, 2010, artykuł dostępny na stronie internetowej: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1603465, s. 13.

³⁵ B.R. Wyant, *Multilevel impacts of perceived incivilities and perceptions of crime risk on fear of crime: Isolating endogenous impacts*, „*Journal of Research in Crime and Delinquency*” 2008, nr 45, s. 43.

Ważnym aspektem ogólnie rozumianego klimatu społecznego jest zdolność sprawowania przez społeczność lokalną kontroli społecznej. Należy spodziewać się, że dobra kontrola społeczna w okolicy powinna poprawiać poczucie bezpieczeństwa mieszkańców, jak też i ograniczać zachowania negatywne – w tym przejawy dezorganizacji i przestępczość. Kiersztyn podaje: „Zdolność do sprawowania kontroli społecznej zależy od gęstości sieci [...] relacji. Autorzy nawiązujący do koncepcji dezorganizacji społecznej za kluczowe czynniki, determinujące strukturę powiązań międzyludzkich w społeczności lokalnej uznają, obok sytuacji ekonomicznej, stabilność populacji oraz jej zróżnicowanie (*heterogeneity*), rozumiane przede wszystkim w kategoriach różnic etnicznych. W polskim kontekście ważniejsze wydaje się pierwsza spośród tych zmiennych.”³⁶ Kiersztyn w swoich analizach operacjonalizuje ją na podstawie dwóch wskaźników: odsetka ludności zamieszkałej na danym terenie od urodzenia oraz odsetka osób zamieszkałych w okolicy przez okres krótszy niż 5 lat.

Wyant uważa również, że koncentracja biedy czyni integrację społeczną i zaangażowanie w życie społeczności mniej prawdopodobnym i przez to może podnosić zaniepokojenie własnym bezpieczeństwem³⁷. Wyniki kolejnych analiz pozwalają temu autorowi wyciągnąć również wniosek, że przejawy dezorganizacji społecznej dysponują siłą wyjaśniającą poziom lęku przed przestępczością jednostki, także przy kontroli pośredniczącego wpływu tych czynników na postrzeganie ryzyka wiktymizacji. Oznacza to, że obserwowanie przejawów dezorganizacji w miejscu zamieszkania podnosi poziom lęku przed przestępczością mieszkańców także bez względu na to, jaki jest postrzegany poziom zagrożenia przestępczością (który skądinąd również jest pozytywnie związany z lękiem)³⁸.

Krisjannsson przytacza z kolei głosy innych autorów twierdzące, że wiktymizacja silniej wpływa (także lękotwórczo) na biednych, gdyż osoby te mają mniej środków (*resources*) by naprawić wynikłe z niej szkody i polepszyć stosowane zabezpieczenia. Rolę odgrywa tu także miejsce zamieszkania – osoby gorzej sytuowane częściej będą zamieszkiwać w dzielnicach wewnątrz miasta,

³⁶ A. Kiersztyn, *Czy bieda czyni złodzieja? Związki między bezrobociem, ubóstwem a przestępczością*, Warszawa 2008, s. 112.

³⁷ B.R. Wyant, *Multilevel impacts*, *op. cit.*, s. 45.

³⁸ B.R. Wyant, *Multilevel impacts*, *op. cit.*, s. 39-64.

charakteryzujących się przejawami dezorganizacji, niż na przedmieściach, których nie charakteryzują cechy dodatkowo podnoszące poziom lęku³⁹.

Podsumowując wyniki badań prowadzonych w obrębie lęku przed przestępczością, należy wymienić szereg czynników uznanych za najsilniej związane z analizowanym zjawiskiem. Są to: płeć, wiek, uprzednia wiktyimizacja, przejawy dezorganizacji społecznej w okolicy miejsca zamieszkania, jakość relacji interpersonalnych w społeczności, sytuacja materialna jednostki, miejsce zamieszkania, długość zamieszkiwania w okolicy, ocena pracy policji i wymiaru sprawiedliwości oraz generalna sytuacja ekonomiczna i polityka społeczna państwa.

Niestety w prowadzonych w dalszej części tej pracy analizach nie sposób było przetestować wpływu wszystkich zmiennych stanowiących operacjonalizację omawianych czynników, dlatego też musiałem dokonać ich celowego doboru. Dla zbadania wpływu podstawowych cech społeczno-demograficznych na odczuwanie lęku do analiz włączyłem płeć, wiek i wykształcenie. Dla sprawdzenia relacji z wiktyimizacją i obiektywnym zagrożeniem użyłem odpowiedzi na pytanie, czy respondent padł w roku poprzedzającym badanie ofiarą przynajmniej jednego z 6 przestępstw oraz wskaźnika przestępczości ogółem w zamieszkiwanych województwach. W celu przetestowania hipotezy głoszącej, że anomia i rozpad więzi społecznych i kulturowych mogą działać jako mechanizm, w wyniku którego jednostki tracą tradycyjne metody radzenia sobie z trudnościami życia, co może wpływać na brak poczucia bezpieczeństwa, wykorzystałem indywidualną zmienną długości zamieszkiwania w obecnym domu oraz wskaźnik liczby rozwodów i samobójstw w województwach. Kolejnym czynnikiem tradycyjnie związanym z podwyższonym poczuciem zagrożenia jest mieszkanie w mieście i same cechy miasta. Czynnikiem ten wprowadzam do analizy dzięki indywidualnej zmiennej miejsca zamieszkania badanego i makrospołecznemu odsetkowi ludności miejskiej. Ostatnią ważną hipotezą jest ta głosząca, że lęk przed przestępczością jest pewnym pojęciem-kluczem, na które tak naprawdę składają się obawy różnego typu. Podstawowym wymiarem takich ogólnych lęków jest tak zwane poczucie bezpieczeństwa socjalnego, rozumiane jako „stan wolności od niedostatku materialnych środków

---

³⁹ A. L. Kristjansson, *op.cit.*, s. 63.

utrzymania i istnienie realnych gwarancji pełnego rozwoju jednostki⁴⁰. W zjawisku tym zawierają się takie elementy jak: zatrudnienie, uzyskiwanie wynagrodzenia lub świadczeń socjalnych, możliwość pokrycia kosztów utrzymania, sytuacja mieszkaniowa czy poziom ochrony zdrowia. W tym celu do analiz włączyłem takie zmienne indywidualne jak ocena własnej sytuacji materialnej i sytuacja zawodowa (zmienne te wraz z wykształceniem mogą ponadto wyznaczać status społeczny) oraz takie zmienne makrospołeczne jak stopa bezrobocia, przeciętne wynagrodzenie oraz liczba zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych. Niniejsza praca skupiona jest na poszukiwaniu determinantów lęku przed przestępczością, dlatego nie testuje zależności, których kierunek może być obustronny (np. z oceną pracy policji).

2. Charakterystyka analizowanych danych

Analizowane w kolejnych rozdziałach pracy dane pochodzą z przedostatniej edycji Polskiego Badania Przystępczości (przeprowadzonej w styczniu 2009 roku). Polskie Badanie Przystępczości (PBP) jest przykładem prowadzonych w Polsce ogólnopolskich badań sondażowych, zwanych badaniami wiktyimizacyjnymi. Badania wiktyimizacyjne są jednym z narzędzi badawczych współczesnej kryminologii. Skupiają się one na takich podstawowych problemach jak: kto pada ofiarą konkretnych rodzajów przestępstw, jak często dane przestępstwa mają miejsce, jaki charakter mają te przestępstwa, jakie jest poczucie zagrożenia przestępczością badanych, jak oceniana jest praca organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

Pierwsze trzy tury Polskiego Badania Przystępczości były realizowane w latach 2007-2009 przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Komendę Główną Policji, TNS OBOP, PBS DGA i CBOS, na 17-tysięcznych próbach reprezentatywnych dla całej Polski oraz dla 17 obszarów komend wojewódzkich policji, dobranych techniką *random route*⁴¹. W ostatniej turze badania (2011) nie znalazły się już niestety pytania wiktyimizacyjne, dlatego też nie jest ona poddawana szczegółowej analizie.

---

⁴⁰ B. Hołyst, *Wiktymologia*, Warszawa 2000, s. 231.

⁴¹ Szczegółowe informacje o metodologii badania, zob.: *Geografia Występku i Strachu*, A. Siemaszko (red.), Warszawa 2008.

Do analiz prezentowanych w niniejszej pracy wybrano szereg zmiennych. Zmienną zależną jest odpowiedź na pytanie „Czy czuje się Pan(i) bezpiecznie spacerując w swojej okolicy po zmroku?” (kategorie odpowiedzi: 1. Bardzo bezpiecznie, 2. Raczej bezpiecznie, 3. Raczej niebezpiecznie, 4. Bardzo niebezpiecznie, 97. *Trudno powiedzieć*). Zmienne niezależne zaś można podzielić na indywidualne, stanowiące odpowiedzi na pytania metryczkowe (płeć, wiek, wykształcenie, sytuacja zawodowa, ocena własnej sytuacji materialnej, długość zamieszkiwania w obecnym mieszkaniu/domu, wielkość miejscowości zamieszkania) i informację o uprzedniej wiktymizacji⁴² oraz makrospołeczne, stanowiące wprowadzone dla każdego respondenta pochodzącego z danego województwa wartości takich wskaźników dla roku 2008 jak: odsetek ludności miejskiej (jako wskaźnik urbanizacji), rozwody na 1000 mieszkańców (jako wskaźnik anomii kulturowej), zamachy samobójcze zakończone zgonem na 100 tys. mieszkańców (jako wskaźnik anomii społecznej), zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych (jako wskaźnik jakości usług medycznych), stopa bezrobocia w procentach (jako wskaźnik bezpieczeństwa sytuacji zawodowej), przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (jako wskaźnik sytuacji ekonomicznej mieszkańców) oraz współczynnik przestępczości ogółem na 100 tys. mieszkańców (jako wskaźnik obiektywnego zagrożenia).

Podstawowe rozkłady i statystyki opisowe zmiennej zależnej i zmiennych niezależnych prezentują poniższe tabele (od Tabeli 1 do Tabeli 15). Część podstawowych zmiennych została wstępnie przekształcona na potrzeby dalszych analiz, rozkłady tak stworzonych nowych zmiennych prezentowane są obok podstawowych rozkładów.

---

⁴² Zmienna ta powstała jako połączenie odpowiedzi na sześć pytań („Tak” oznacza wystąpienie przynajmniej jednej odpowiedzi twierdzącej): Czy w ciągu ubiegłego roku (2008) [...] był(a) Pan(i) ofiarą rozboju, czyli czy ktoś zabrał lub usiłował coś zabrać Panu(i) (np. pieniądze, telefon komórkowy, część garderoby) używając przy tym siły lub grożąc jej użyciem?; Czy w ciągu ubiegłego roku (2008) [...] ktoś pobił Pana(i) w domu lub poza nim?; Czy w ciągu ubiegłego roku (2008) [...] ktoś włamał się do Pana(i) domu, mieszkania, garażu, piwnicy, domku na działce i ukraść coś lub próbował coś ukraść?; Czy w ciągu ubiegłego roku (2008) [...] ktoś włamał się do Pana(i) samochodu i ukraść coś z niego lub próbował coś ukraść?; Czy w ciągu ubiegłego roku (2008) [...] ktoś włamał się do Pana(i) samochodu i go ukraść?; Poza rozbojem i włamaniem istnieje wiele rodzajów kradzieży takich, jak kieszonkowa, kradzież ubrania, biżuterii, sprzętu sportowego, dokumentów, telefonu komórkowego, karty płatniczej, roweru itp. Czy w ciągu ubiegłego roku (2008) [...] był(a) Pan(i) ofiarą tego typu kradzieży?

Tabela 1. Czy czuje się Pan(i) bezpiecznie spacerując w swojej okolicy po zmroku?

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	1 Bardzo bezpiecznie	3784	22,3	23,0	23,0
	2 Raczej bezpiecznie	9333	54,9	56,7	79,6
	3 Raczej niebezpiecznie	2773	16,3	16,8	96,5
	4 Bardzo niebezpiecznie	581	3,4	3,5	100,0
	Ogółem	16471	96,9	100,0	
Braki danych	97 Trudno powiedzieć	527	3,1		
	99	3	,0		
	Ogółem	529	3,1		
Ogółem		17000	100,0		

Tabela 2. Poczucie braku bezpieczeństwa (lęk przed przestępczością) – przekształcenie

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	0 Nie	13116	77,2	79,6	79,6
	1 Tak	3354	19,7	20,4	100,0
	Ogółem	16471	96,9	100,0	
Braki danych	97 trudno powiedzieć	527	3,1		
	99	3	,0		
	Ogółem	529	3,1		
Ogółem		17000	100,0		

Tabela 3. Płeć

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	1 Mężczyzna	8125	47,8	47,8	47,8
	2 Kobieta	8875	52,2	52,2	100,0
	Ogółem	17000	100,0	100,0	

Tabela 4. Wiek (w ukończonych latach)

N	Ważne	16989
	Braki danych	11
Średnia		43,04
Mediana		42,00
Odchylenie standardowe		18,311
Minimum		15
Maksimum		99
Percentyle	25	27,00
	50	42,00
	75	57,00

Tabela 5. Wiek (w grupach)

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	1 15-19	1412	8,3	8,3	8,3
	2 20-29	3349	19,7	19,7	28,0
	3 30-39	2872	16,9	16,9	44,9
	4 40-49	2657	15,6	15,6	60,6
	5 50-59	3026	17,8	17,8	78,4
	6 60 lat i więcej	3673	21,6	21,6	100,0
	Ogółem	16989	99,9	100,0	
Braki danych	9	11	,1		
Ogółem		17000	100,0		

Tabela 6. Jak jest Pana(i) wykształcenie?

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	1 Niepełne podstawowe/ podstawowe/ gimnazjum	4402	25,9	25,9	25,9
	2 Zasadnicze zawodowe	4341	25,5	25,5	51,5
	3 Średnie i pomaturalne	5747	33,8	33,8	85,3
	4 Licencjat i wyższe	2500	14,7	14,7	100,0
	Ogółem	16989	99,9	100,0	
Braki danych	9	11	,1		
Ogółem		17000	100,0		

Tabela 7. Czy obecnie pracuje Pan(i) zawodowo?

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	1 Tak – jestem pracownikiem najemnym, zatrudnionym w firmie	6290	37,0	37,0	37,0
	2 Tak – prowadzę działalność gospodarczą na własny rachunek	720	4,2	4,2	41,2
	3 Tak – prowadzę własne gospodarstwo rolne	657	3,9	3,9	45,1
	4 Nie – jestem uczniem, studentem	2226	13,1	13,1	58,2
	5 Nie – jestem bezrobotnym	1422	8,4	8,4	66,6
	6 Nie – jestem emerytem, rencistą	4769	28,1	28,1	94,6
	7 Nie – zajmuję się prowadzeniem gospodarstwa domowego	914	5,4	5,4	100,0
Ogółem	16998	100,0	100,0		
Braki danych	9	2	,0		
Ogółem		17000	100,0		

Tabela 8. Czy obecnie pracuje Pan(i) zawodowo? - przekształcenie

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	1 Pracownik, przedsiębiorca, rolnik	7668	45,1	45,1	45,1
	2 Uczeń, student	2226	13,1	13,1	58,2
	3 Emeryt, rencista	4769	28,1	28,1	86,3
	4 Prowadzący gosp. domowe	914	5,4	5,4	91,6
	5 Bezrobotny	1422	8,4	8,4	100,0
	Ogółem	16998	100,0	100,0	
Braki danych	9	2	,0		
Ogółem		17000	100,0		

Tabela 9. Jak Pan(i) ocenia własną (swojej rodziny) sytuację materialną?

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	1 Powodzi mi się bardzo dobrze	465	2,7	2,7	2,7
	2 Powodzi mi się raczej dobrze	4747	27,9	28,0	30,7
	3 Powodzi mi się znośnie, średnio	9857	58,0	58,1	88,8
	4 Powodzi mi się raczej źle	1621	9,5	9,5	98,3
	5 Powodzi mi się bardzo źle	280	1,6	1,7	100,0
	Ogółem	16970	99,8	100,0	
Braki danych	9	30	,2		
Ogółem		17000	100,0		

Tabela 10. Sytuacja materialna - rekord

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	1 Raczej i bardzo dobra	5212	30,7	30,7	30,7
	2 Znośna, średnia	9857	58,0	58,1	88,8
	3 Raczej i bardzo zła	1901	11,2	11,2	100,0
	Ogółem	16970	99,8	100,0	
Braki danych	9	30	,2		
Ogółem		17000	100,0		

Tabela 11. Jak długo mieszka Pani/Pan w obecnym mieszkaniu/domu?

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	1 Do 1 roku	785	4,6	4,6	4,6
	2 Powyżej 1 roku do 3 lat	1071	6,3	6,3	10,9
	3 Powyżej 3 lat do 5 lat	1012	6,0	6,0	16,9
	4 Powyżej 5 lat	14121	83,1	83,1	100,0
	Ogółem	16989	99,9	100,0	
Braki danych	9	11	,1		
Ogółem		17000	100,0		

Tabela 12. Jak długo mieszka Pani/Pan w obecnym mieszkaniu/domu? - przekształcenie

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	0 Powyżej 5 lat	14121	83,1	83,1	83,1
	1 Do 5 lat	2868	16,9	16,9	100,0
	Ogółem	16989	99,9	100,0	
Braki danych	9	11	,1		
Ogółem		17000	100,0		

Tabela 13. Miejsce zamieszkania

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	1 wieś	6426	37,8	37,8	37,8
	2 m do 20 tys.	2193	12,9	12,9	50,7
	3 m 20-100 tys.	3332	19,6	19,6	70,3
	4 m 100-500 tys.	3009	17,7	17,7	88,0
	5 m pow. 500 tys.	2040	12,0	12,0	100,0
Ogółem	17000	100,0	100,0		

Tabela 14. Czy respondent był ofiarą przestępstwa w ciągu ostatniego roku

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	0 Nie	15548	91,5	91,5	91,5
	1 Tak	1452	8,5	8,5	100,0
	Ogółem	17000	100,0	100,0	

Tabela 15. Wartości wskaźników makrospołecznych

WOJEWÓDZTWO	Odsetek ludności miejsk.	Rozwody na 1000 mieszk.	Samob. na 100 tys. mieszk.	Zgony niemowląt na 1000 ur. żywych	Stopa bezrob. w %	Przecięt. miesięcz. wynagr. brutto	Przestęp. na 100 tys. mieszk.
1 dolnośląskie	70,6	2,2	9,5	7,4	10,2	3224,91	3 662,0
2 kujawsko-pomorskie	61,0	1,7	13,0	5,8	13,4	2761,03	2 853,5
3 lubelskie	46,6	0,9	13,8	6,4	11,3	2825,18	2 312,6
4 lubuskie	63,8	2,2	12,8	5,4	12,0	2747,87	3 758,8
5 łódzkie	64,4	1,7	11,8	5,3	9,2	2822,09	2 796,8
6 małopolskie	49,3	1,3	9,2	4,9	7,6	3020,41	2 511,7
7 mazowieckie	64,7	1,8	12,0	4,9	7,3	4105,11	2 627,9
8 opolskie	52,5	1,6	8,2	5,9	9,9	2977,96	2 804,2
9 podkarpackie	41,0	1,1	7,7	5,4	13,1	2680,01	1 813,9
10 podlaskie	59,6	1,5	15,3	5,3	9,8	2852,70	2 139,2
11 pomorskie	66,6	1,9	10,3	5,5	8,4	3277,60	3 393,6
12 śląskie	78,3	2,1	7,9	6,8	6,9	3346,78	3 295,7
13 świętokrzyskie	45,4	1,0	9,3	4,7	13,9	2823,29	2 717,1
14 warmińsko-mazurskie	59,9	2,0	12,5	5,1	16,8	2691,80	2 759,7
15 wielkopolskie	56,5	1,7	8,7	5,6	6,4	2976,33	2 690,4
16 zachodniopomorskie	68,8	2,2	9,0	5,1	13,4	2973,68	3 150,5
Średnia	59,3	1,7	10,7	5,6	10,6	3006,67	2830,5
Mediana	60,5	1,7	9,9	5,4	10,1	2913,19	2778,3
Odchylenie standard.	10,2	0,4	2,3	0,7	3,0	356,26	526,1
Minimum	41,0	0,9	7,7	4,7	6,4	2680,01	1813,9
Maksimum	78,3	2,2	15,3	7,4	16,8	4105,11	3758,8

3. Analizy dwuwymiarowe

Wstępne zależności między lękiem przed przestępczością a pozostałymi z analizowanych zmiennych zostaną zobrazowane przy wykorzystaniu tabel krzyżowych (dla indywidualnych zmiennych niezależnych opisanych na skalach nominalnych i porządkowych) oraz porównania średnich i testu t dla prób niezależnych (dla zmiennej wieku – wyrażonego w skończonych latach i makrospołecznych zmiennych niezależnych – opisanych na skalach ilorazowych).

3.1. Jakościowe zmienne niezależne

Dwuwymiarowe rozkłady zmiennej zależnej i niezależnych zmiennych indywidualnych oraz podstawowe statystyki ich związku (Chi-kwadrat i V Kramera) prezentowane są w tabelach od nr 16 do 31. Większość tak zaprezentowanych zależności okazała się istotna statystycznie. Jedynie w jednym przypadku – między lękiem przed przestępczością a długością mieszkania w aktualnym domu – nie

można odrzucić hipotezy o niezależności zmiennych. Częściej poczucie braku bezpieczeństwa podczas wieczornego spaceru deklarują osoby: płci żeńskiej, najstarsze wiekiem, z wykształceniem średnim lub policealnym, będące na emeryturze lub rencie, zajmujące się domem, oceniające swoją sytuację materialną jako złą, mieszkające w mieście średniej wielkości oraz te, które w ciągu ostatniego roku padły ofiarą przestępstwa.

Tabela 16. Lęk przed przestępczością a Płeć

			Poczucie braku bezpieczeństwa		Ogółem
			0 Nie	1 Tak	
Płeć	1 Mężczyzna	Liczebność	6845	1131	7976
		% z Płeć	85,8%	14,2%	100,0%
	2 Kobieta	Liczebność	6272	2223	8495
		% z Płeć	73,8%	26,2%	100,0%
Ogółem		Liczebność	13117	3354	16471
		% z Płeć	79,6%	20,4%	100,0%

Tabela 17. Statystyki (Lęk przed przestępczością a Płeć)

	Wartość	df	Istotność przybliżona	Istotność asymptot. (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	364,574	1		,000
V Kramera	,149		,000	
N Ważnych obserwacji	16471			

Tabela 18. Lęk przed przestępczością a Grupy wiekowe

			Poczucie braku bezpieczeństwa		Ogółem
			0 Nie	1 Tak	
Grupy wiekowe	1 15-19	Liczebność	1155	251	1406
		% z Grupy wiekowe	82,1%	17,9%	100,0%
	2 20-29	Liczebność	2718	585	3303
		% z Grupy wiekowe	82,3%	17,7%	100,0%
	3 30-39	Liczebność	2311	505	2816
		% z Grupy wiekowe	82,1%	17,9%	100,0%
	4 40-49	Liczebność	2093	511	2604
		% z Grupy wiekowe	80,4%	19,6%	100,0%
	5 50-59	Liczebność	2292	628	2920
		% z Grupy wiekowe	78,5%	21,5%	100,0%
	6 60 lat i więcej	Liczebność	2542	869	3411
		% z Grupy wiekowe	74,5%	25,5%	100,0%
Ogółem		Liczebność	13111	3349	16460
		% z Grupy wiekowe	79,7%	20,3%	100,0%

Tabela 19. Statystyki (Lęk przed przestępczością a Grupy wiekowe)

	Wartość	df	Istotność przybliżona	Istotność asymptot. (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	88,324	5		,000
V Kramera	,073		,000	
N Ważnych obserwacji	16460			

Tabela 20. Lęk przed przestępczością a Wykształcenie

			Poczucie braku bezpieczeństwa		Ogółem
			0 Nie	1 Tak	
Wykształcenie	1 Niepełne podstawowe/ podstawowe/ gimnazjum	Liczebność	3433	767	4200
		% z Wykształcenie	81,7%	18,3%	100,0%
	2 Zasadnicze zawodowe	Liczebność	3363	853	4216
		% z Wykształcenie	79,8%	20,2%	100,0%
	3 Średnie i pomaturalne	Liczebność	4369	1238	5607
		% z Wykształcenie	77,9%	22,1%	100,0%
	4 Licencjat i wyższe	Liczebność	1942	494	2436
		% z Wykształcenie	79,7%	20,3%	100,0%
Ogółem		Liczebność	13107	3352	16459
		% z Wykształcenie	79,6%	20,4%	100,0%

Tabela 21. Statystyki (Lęk przed przestępczością a Wykształcenie)

	Wartość	df	Istotność przybliżona	Istotność asymptot. (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	21,674	3		,000
V Kramera	,036		,000	
N Ważnych obserwacji	16459			

Tabela 22. Lęk przed przestępczością a Sytuacja zawodowa

			Poczucie braku bezpieczeństwa		Ogółem
			0 Nie	1 Tak	
Sytuacja zawodowa - rekord	1 Pracownik, przedsiębiorca, rolnik	Liczebność	6168	1349	7517
		% z Sytuacja zawod.	82,1%	17,9%	100,0%
	2 Uczeń, student	Liczebność	1854	360	2214
		% z Sytuacja zawod.	83,7%	16,3%	100,0%
	3 Emeryt, rencista	Liczebność	3338	1121	4459
		% z Sytuacja zawod.	74,9%	25,1%	100,0%
	4 Prowadzący gosp. Domowe	Liczebność	649	235	884
		% z Sytuacja zawod.	73,4%	26,6%	100,0%
	5 Bezrobotny	Liczebność	1106	289	1395
		% z Sytuacja zawod.	79,3%	20,7%	100,0%
Ogółem		Liczebność	13115	3354	16469
		% z Sytuacja zawod.	79,6%	20,4%	100,0%

Tabela 23. Statystyki (Lęk przed przestępczością a Sytuacja zawodowa)

	Wartość	df	Istotność przybliżona	Istotność asymptot. (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	134,003	4		,000
V Kramera	,090		,000	
N Ważnych obserwacji	16469			

Tabela 24. Lęk przed przestępczością a Sytuacja materialna

			Poczucie braku bezpieczeństwa		Ogółem
			0 Nie	1 Tak	
Sytuacja materialna - rekord	1 Raczej i bardzo dobra	Liczebność	4273	845	5118
		% z Sytuacja materialna	83,5%	16,5%	100,0%
	2 Znośna, średnia	Liczebność	7544	1973	9517
		% z Sytuacja materialna	79,3%	20,7%	100,0%
	3 Raczej i bardzo zła	Liczebność	1276	530	1806
		% z Sytuacja materialna	70,7%	29,3%	100,0%
Ogółem		Liczebność	13093	3348	16441
		% z Sytuacja materialna	79,6%	20,4%	100,0%

Tabela 25. Statystyki (Lęk przed przestępczością a Sytuacja materialna)

	Wartość	df	Istotność przybliżona	Istotność asymptot. (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	137,518	2		,000
V Kramera	,091		,000	
N Ważnych obserwacji	16441			

Tabela 26. Lęk przed przestępczością a Długość zamieszkiwania w obecnym domu

			Poczucie braku bezpieczeństwa		Ogółem
			0 Nie	1 Tak	
Długość zamieszkiwania - rekord	0 Powyżej 5 lat	Liczebność	10906	2755	13661
		% z Długość zamieszkiwania	79,8%	20,2%	100,0%
	1 Do 5 lat	Liczebność	2207	594	2801
		% z Długość zamieszkiwania	78,8%	21,2%	100,0%
Ogółem		Liczebność	13113	3349	16462
		% z Długość zamieszkiwania	79,7%	20,3%	100,0%

Tabela 27. Statystyki (Lęk przed przestępczością a Długość zamieszkiwania)

	Wartość	df	Istotność przybliżona	Istotność asymptot. (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	1,551	1		,213
V Kramera	,010		,213	
N Ważnych obserwacji	16462			

Tabela 28. Lęk przed przestępczością a Miejsce zamieszkania

			Poczucie braku bezpieczeństwa		Ogółem
			0 Nie	1 Tak	
Miejsce zamieszkania	1 wieś	Liczebność	5469	762	6231
		% z Miejsce zam.	87,8%	12,2%	100,0%
	2 m do 20 tys.	Liczebność	1713	414	2127
		% z Miejsce zam.	80,5%	19,5%	100,0%
	3 m 20-100 tys.	Liczebność	2365	845	3210
		% z Miejsce zam.	73,7%	26,3%	100,0%
	4 m 100-500 tys.	Liczebność	2053	865	2918
		% z Miejsce zam.	70,4%	29,6%	100,0%
	5 m pow. 500 tys.	Liczebność	1516	469	1985
		% z Miejsce zam.	76,4%	23,6%	100,0%
Ogółem	Liczebność	13116	3355	16471	
	% z Miejsce zam.	79,6%	20,4%	100,0%	

Tabela 29. Statystyki (Lęk przed przestępczością a Miejsce zamieszkania)

	Wartość	df	Istotność przybliżona	Istotność asymptot. (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	493,519	4		,000
V Kramera	,173		,000	
N Ważnych obserwacji	16471			

Tabela 30. Lęk przed przestępczością a Uprzednia wiktyimizacja

			Poczucie braku bezpieczeństwa		Ogółem
			0 Nie	1 Tak	
Uprzednia wiktyimizacja	0 Nie	Liczebność	12231	2828	15059
		% z Wiktyimizacja	81,2%	18,8%	100,0%
	1 Tak	Liczebność	885	527	1412
		% z Wiktyimizacja	62,7%	37,3%	100,0%
Ogółem	Liczebność	13116	3355	16471	
	% z Wiktyimizacja	79,6%	20,4%	100,0%	

Tabela 31. Statystyki (Lęk przed przestępczością a Uprzednia wiktyimizacja)

	Wartość	df	Istotność przybliżona	Istotność asymptot. (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	273,678	1		,000
V Kramera	,129		,000	
N Ważnych obserwacji	16471			

3.2. Ilościowe zmienne niezależne

Analizę dwuwymiarowych zależności między lękiem przed przestępczością a wybranymi zmiennymi makrospołecznymi poprzedziła kontrola występujących

między nimi korelacji. Kontrola ta miała na celu uniknięcie sytuacji, kiedy to różne zmienne byłyby ze sobą zbyt silnie skorelowane, co wywoływałoby uzasadnione przypuszczenie, że opisują one te same zjawiska i czynniki, a przez to ich efekt w konstruowanych modelach mógłby się nakładać.

Macierz korelacji 7 zmiennych makrospołecznych prezentuje Tabela 32. Analiza tych korelacji ujawniła silny pozytywny związek trzech zmiennych: odsetka ludności miejskiej w województwie, liczby rozwodów na 1000 mieszkańców województwa oraz ogólnej liczby przestępstw na 100 tys. mieszkańców województwa. Związek taki jest łatwy do wyjaśnienia z punktu widzenia socjologii miasta – rozwody są zdecydowanie częstsze w miastach (gdzie słabsze są tradycyjne normy kulturowe i religijne), w miastach też jest dużo wyższa przestępczość niż na wsi. Dlatego też województwa z większym udziałem miast i ludności miejskiej charakteryzują się podwyższonymi wskaźnikami rozwodów i przestępczości. Pomimo występującej korelacji nie widzę podstaw do wyłączenia z dalszych analiz którejkolwiek z tych trzech zmiennych, gdyż nadal uznaję je za dobre wskaźniki trzech osobnych, choć oczywiście związanych ze sobą zjawisk (urbanizacji, anomii i zagrożenia). Uwidocznili się także negatywny związek między wysokością przeciętnego wynagrodzenia brutto o stopą bezrobocia w województwie. Oba czynniki charakteryzowane przez te zmienne są ze sobą niewątpliwie związane, jednak podobnie jak w poprzednim przypadku nie widzę podstaw do wyłączenia z analiz którejkolwiek z nich.

Tabela 32. Macierz korelacji zmiennych makrospołecznych

		Odsetek ludności miejskiej	Rozwody na 1000 mieszk.	Samob. na 100 tys. mieszk	Zgony niemowląt na 1000 ur.	Stopa bezrob. w %	Przecięt. mies. wynagr. brutto	Wsp. przestęp.
Odsetek ludności miejskiej	Korelacja Pearsona	1	,887(**)	,043	,380	-,283	,455	,730(**)
	Istotność (dwustr.)		,000	,876	,147	,288	,077	,001
	N	16	16	16	16	16	16	16
Rozwody na 1000 mieszk.	Korelacja Pearsona	,887(**)	1	-,047	,258	-,075	,292	,791(**)
	Istotność (dwustr.)	,000		,863	,335	,783	,273	,000
	N	16	16	16	16	16	16	16
Samob. na 100 tys. mieszk.	Korelacja Pearsona	,043	-,047	1	-,135	,217	-,131	-,122
	Istotność (dwustr.)	,876	,863		,618	,420	,629	,654
	N	16	16	16	16	16	16	16
Zgony niemowląt na 1000 ur.	Korelacja Pearsona	,380	,258	-,135	1	-,221	,090	,374
	Istotność (dwustr.)	,147	,335	,618		,411	,741	,153
	N	16	16	16	16	16	16	16
Stopa bezrob. w %	Korelacja Pearsona	-,283	-,075	,217	-,221	1	-,611(*)	-,082
	Istotność (dwustr.)	,288	,783	,420	,411		,012	,764
	N	16	16	16	16	16	16	16
Przecięt. mies. wynagr. brutto	Korelacja Pearsona	,455	,292	-,131	,090	-,611(*)	1	,212
	Istotność (dwustr.)	,077	,273	,629	,741	,012		,431
	N	16	16	16	16	16	16	16
Wsp. przestęp.	Korelacja Pearsona	,730(**)	,791(**)	-,122	,374	-,082	,212	1
	Istotność (dwustr.)	,001	,000	,654	,153	,764	,431	
	N	16	16	16	16	16	16	16

** Korelacja jest istotna na poziomie 0.01 (dwustronnie).

Omawiane wcześniej zmienne makrospołeczne oraz jedyna zmienna indywidualna opisana na skali interwałowej, jaką jest wiek w latach zostały poddane analizie porównania ich średnich. Średnie porównywane są w dwóch grupach respondentów – odczuwających lęk przed przestępczością i wolnych od tego uczucia. Należy mieć na uwadze, że takie wykorzystanie tej metody stanowi jedynie wstępne zobrazowanie ewentualnych zależności i nie jest w pełni właściwe, gdyż prowadzi do odwrócenia roli zmiennej zależnej i zmiennych niezależnych. Wartości średnich oraz testu t dla prób niezależnych prezentowane są w Tabeli 33 i Tabeli 34.

Uzyskane wyniki obrazują szereg istotnych statystycznie zależności. I tak osoby deklarujące brak poczucia bezpieczeństwa podczas wieczornego spaceru w okolicy miejsca zamieszkania: są istotnie starsze (średnia wyższa o ponad 3 lata), częściej pochodzą z województw o wyższym odsetku ludności miejskiej, wyższym współczynnikiem liczby rozwodów, większej śmiertelności noworodków i większej przestępczości. Z kolei istotnie rzadziej osoby te mieszkają w województwach, w

których dochodzi do większej liczby samobójstw na 100 tys. mieszkańców. Nie uwidoczniły się zaś istotne zależności między lękiem przed przestępczością, a stopą bezrobocia i przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniem brutto w województwie zamieszkania (nie można odrzucić hipotezy o równości średnich). Wyniki te należy uznać za obiecujący wstęp do analiz wielowymiarowych prezentowanych w kolejnych rozdziałach pracy.

Tabela 33. Porównanie średnich wieku i zmiennych makrospołecznych według Poczucia braku bezpieczeństwa (lęku przed przestępczością)

	Poczucie braku bezpieczeństwa	N	Średnia	Odchylenie standardowe	Błąd standardowy średniej
Wiek w latach	0 Nie	13111	41,94	17,966	,157
	1 Tak	3350	45,20	18,587	,321
Odsetek ludności miejskiej	0 Nie	13116	60,646	10,3576	,0904
	1 Tak	3354	63,465	10,3573	,1788
Rozwody na 1000 mieszk.	0 Nie	13116	1,695	,3899	,0034
	1 Tak	3354	1,790	,3685	,0064
Zamachy samobójcze na 100 tys. mieszk.	0 Nie	13116	10,437	2,1159	,0185
	1 Tak	3354	10,231	2,0583	,0355
Zgony niemowląt na 1000 ur. żywych	0 Nie	13116	5,647	,7785	,0068
	1 Tak	3354	5,778	,8442	,0146
Stopa bezrobocia w %	0 Nie	13116	9,594	2,8096	,0245
	1 Tak	3354	9,573	2,8332	,0489
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	0 Nie	13116	3143,330	441,7845	3,8575
	1 Tak	3354	3148,384	403,6944	6,9705
Współczynnik przestępczości	0 Nie	13116	2816,447	476,0450	4,1566
	1 Tak	3354	2934,250	463,9283	8,0106

Tabela 34. Statystyki dla porównania średnich wieku i zmiennych makrospołecznych (test t dla prób niezależnych)

		Test Levene'a jednorodności wariancji		Test t równości średnich						
		F	Istotność	T	df	Istotność (dwustr.)	Różnica średnich	Błąd stand. różnicy	95% przedział ufności dla różnicy średnich	
									Dolna granica	Górna granica
Wiek w latach	Zał. równ. wariancji	11,506	,001	-9,303	16458	,000	-3,259	,350	-3,946	-2,572
	Nie zał. równ. wariancji			-9,118	5064,4	,000	-3,259	,357	-3,960	-2,558
Odsetek ludności miejskiej	Zał. równ. wariancji	6,264	,012	-14,067	16469	,000	-2,8191	,2004	-3,2119	-2,4263
	Nie zał. równ. wariancji			-14,067	5200,4	,000	-2,8191	,2004	-3,2120	-2,4262
Rozwody na 1000 mieszk.	Zał. równ. wariancji	6,631	,010	-12,673	16469	,000	-,0946	,0075	-,1092	-,0799
	Nie zał. równ. wariancji			-13,104	5433,9	,000	-,0946	,0072	-,1087	-,0804
Samob. na 100 tys. mieszk	Zał. równ. wariancji	18,773	,000	5,059	16469	,000	,2060	,0407	,1262	,2858
	Nie zał. równ. wariancji			5,143	5311,1	,000	,2060	,0401	,1275	,2845
Zgony niemowl. na 1000 ur.	Zał. równ. wariancji	122,255	,000	-8,568	16469	,000	-,1314	,0153	-,1614	-,1013
	Nie zał. równ. wariancji			-8,167	4910,9	,000	-,1314	,0161	-,1629	-,0998
Stopa bezrob. w %	Zał. równ. wariancji	,220	,639	,377	16469	,706	,0205	,0545	-,0862	,1273
	Nie zał. równ. wariancji			,375	5168	,707	,0205	,0547	-,0867	,1278
Przecięt. mies. wynagr. brutto	Zał. równ. wariancji	35,759	,000	-,601	16469	,548	-5,0538	8,4033	-21,5251	11,4175
	Nie zał. równ. wariancji			-,634	5587,4	,526	-5,0538	7,9667	-20,6716	10,5640
Wsp. przestęp.	Zał. równ. wariancji	18,290	,000	-12,855	16469	,000	-117,8029	9,1637	-135,7648	-99,8410
	Nie zał. równ. wariancji			-13,053	5303,5	,000	-117,8029	9,0248	-135,4952	-100,1107

4. Drzewo klasyfikacyjne

Na podstawie, prezentowanych w poprzednim rozdziale, wstępnych analiz dwuwymiarowych udało się potwierdzić słuszność doboru rozpatrywanych zmiennych niezależnych, gdyż większość z nich była związana z poziomem lęku przed przestępczością. W tym rozdziale pracy zaprezentuję próbę budowy modelu drzewa decyzyjnego dla zmiennej lęku przed przestępczością, przy wykorzystaniu rozpatrywanych zmiennych niezależnych.

Do budowy modelu wybrano algorytm CHAID (*Chi-square Automatic Interaction Detection*). Algorytm CHAID jest metodą selekcji zmiennych niezależnych i interakcji między nimi, które w najlepszy sposób wyjaśniają zmienną zależną. Podziały w

grupach (węzły drzewa) oparte są na maksymalizacji dyskryminacji tworzonych kategorii ze względu na poziom zmiennej zależnej. Pierwsze podziały (gałęzie drzewa) wynikają ze znalezienia zmiennej niezależnej oferującej najistotniejsze różnice w rozkładzie analizowanych kategorii (obliczenia oparte na Chi-kwadracie Pearsona). Kolejne węzły i gałęzie związane są z następnymi, co do siły dyskryminacyjnej zmiennej zależnej, zmiennymi niezależnymi. Konstrukcja drzewa kończy się na tak zwanych liściach, czyli kategoriach, których dalszy podział według żadnej innej zmiennej niezależnej nie będzie już istotny lub których dalszy podział został zatrzymany.

Do budowy drzewa wybrałem wszystkie omawiane we wcześniejszym rozdziałach pracy zmienne niezależne i zmienną zależną w postaci binarnej. Na podstawie wstępnych testów zmienną wieku wprowadziłem do ostatecznego modelu w postaci ciągłej (wiek w latach). Próba zastąpienia jej grupami wieku zmniejszyła odsetek poprawnych klasyfikacji modelu. Zmienne: sytuacja zawodowa, ocena sytuacji materialnej oraz długość zamieszkiwania w aktualnym domu, dla zwiększenia czytelności zostały, analogicznie jak w analizach prezentowanych w rozdziale trzecim, wprowadzone w postaci zrekodowanej do mniejszej liczby kategorii. Testy dla pełnych ich rozkładów nie przyniosły lepszej klasyfikacji. Zmienne porządkowe (takie jak wykształcenie, ocena sytuacji materialnej, wielkość miejscowości zamieszkania), wraz z pozostałymi zmiennymi jakościowymi, zostały określone jako zmienne nominalne. Zabieg ten nie zmienił siły klasyfikacyjnej modelu, a wyraźnie poprawił jego czytelność. Po wstępnych próbach ostatecznie zdecydowałem się na budowę drzewa ograniczonego do czterech poziomów głębokości. Poziom ten był ostatnim, którego dodanie zwiększało odsetek prawidłowych klasyfikacji modelu, dlatego jego dalsze pogłębianie należało uznać za mało efektywne.

Tak zbudowany model ogółem poprawnie klasyfikował 80% obserwacji. Jego pełny obraz ukazuje Schemat 2. Pierwsza klasyfikacja przebiegła na podstawie wielkości zamieszkiwanej miejscowości (na cztery kategorie, gdyż badani z największych miast i tych od 20 do 100 tys. mieszkańców, co ciekawe, byli do siebie bardzo podobni odnośnie poziomu odczuwanego lęku). Drugi krok dzielił respondentów pod względem płci oraz w jednym przypadku (miasta do 20 tys. mieszkańców) pod względem wieku. Trzeci poziom analizy zakładał dalszy podział wynikający głównie

z faktu bycia ofiarą przestępstwa. W przypadku, gdy poprzedni podział nie wynikał z płci badanego, to zmienna ta na tym poziomie prowadziła do najlepszej dyskryminacji. Jedyne odstępstwa od tej reguły miało miejsce w przypadku: osób z miast do 20 tys. mieszkańców w wieku od 48 do 59 lat (dla których trzeci podział, jak można zobaczyć na schemacie, brał się z poziomu współczynnika samobójstw w województwie, ale po dokładniejszym zbadaniu uwidacznia się, że polega on na różnicy między województwem opolskim a pozostałymi) oraz mężczyzn mieszkających w miastach od 100 do 500 tys. mieszkańców (których istotnie różniła sytuacja zawodowa). Ostatni poziom podziału przebiegał według kilku różnych zmiennych: wykształcenia, oceny sytuacji materialnej, sytuacji zawodowej, współczynnika przestępczości, współczynnika rozwodów i odsetka ludności miejskiej.

Liście drzewa powstałe w wyniku podziału na kategorie poziomu wykształcenia generalnie, tak jak sugerowały już analizy dwuwymiarowe, pokazują, że najczęściej boją się osoby z wykształceniem średnim i policealnym. Nie zawsze jednak zależności te były zgodne z wynikami analiz dwuwymiarowych – np. dla kobiet ze wsi, mających w roku poprzedzającym badanie doświadczenia wiktymizacyjne wykształcenie wyższe lub średnie istotnie (o ponad połowę) obniża odsetek deklarujących brak poczucia bezpieczeństwa. Podobnie (o ponad połowę) posiadanie wyższego wykształcenia obniża odsetek odczuwających lęk wśród mężczyzn z miast od 100 do 500 tys. mieszkańców, będących na emeryturze, rencie lub zajmujących się domem. Ocena sytuacji materialnej różnicuje odsetek deklarujących odczuwanie lęku przed przestępczością zgodnie z ukazywaną wcześniej zależnością, czyli im gorzej oceniana jest sytuacja materialna, tym częściej deklarowany jest lęk. Inaczej zaś, niż w przypadku całej próby, na dwie grupy mężczyzn z miast największych oraz tych od 20 do 100 tys. mieszkańców oddziałuje sytuacja zawodowa. Ci z nich, którzy padli ofiarą przestępstwa i jednocześnie byli uczniami, studentami lub bezrobotnymi czuli się zagrożeni podczas wieczornego spaceru dwukrotnie częściej od ofiar z pozostałych grup aktywności zawodowej. Z kolei spośród nie będących ofiarami przestępstw najrzadziej zagrożeni czują się uczniowie, studenci i „gospodarze domowi” (czterokrotnie rzadziej niż emeryci, renciści i bezrobotni oraz dwukrotnie rzadziej niż czynni zawodowo). Współczynnik rozwodów podzielił zaś grupę najstarszych kobiet mieszkających w najmniejszych miastach. Jego wartość powyżej średniej wiązała się z dwukrotnie częściej

deklarowanym lękiem, niż w przypadku respondentek z województw o niższej liczbie rozpadających się małżeństw. Możliwe, że dla tych kobiet, zwyczajowo uważanych za najgorliwsze wyznawczynie tradycyjnych wartości, obserwacja upadania klasycznego modelu rodziny skutkuje podwyższonym poziomem ogólnego lęku i co za tym idzie także lęku przed przestępczością.

Dwie najciekawsze grupy respondentów wyłonionych w toku klasyfikacji to osoby najrzadziej i najczęściej odczuwające brak bezpieczeństwa. Pierwsza z nich to mężczyźni, mieszkający na wsi, którzy nie byli ofiarami przestępstw. Interesujące jest, że kategorię tę różnicuje dalej obiektywny poziom zagrożenia, czyli współczynnik przestępczości ogółem. Wśród respondentów mieszkających w bezpiecznych województwach odsetek odczuwających lęk wynosi jedynie 3,3%, a wśród tych z województw charakteryzowanych ponadprzeciętnym zagrożeniem już 10,3%. Z kolei osoby najczęściej odczuwające lęk przed przestępczością to kobiety z miast od 100 do 500 tys. mieszkańców, które w ostatnim roku padły ofiarą przestępstwa i które dodatkowo mieszkały w województwach o najwyższym odsetku ludności miejskiej (czyli dokładnie na górnym lub dolnym Śląsku). Wśród tej grupy osób prawie 77% deklaruje brak poczucia bezpieczeństwa. Co ciekawe w przypadku zmiany jedynie zamieszkiwanego regionu na inny niż śląski odsetek odczuwających zagrożenie, choć nadal ponadprzeciętnie wysoki, spada do 53%.

Inne kategorie osób charakteryzujące się najwyższym udziałem deklarujących odczuwanie lęku przed przestępczością to: wiktymizowane kobiety z miast od 20 do 100 tys. lub pow. 500 tys. (50,8%), kobiety z miast od 20 do 100 tys. lub pow. 500 tys., które nie doświadczyły wiktymizacji, ale oceniają swoją sytuację materialną jako raczej i bardzo złą (48,1%), mężczyźni z miast od 20 do 100 tys. lub pow. 500 tys., którzy padli ofiarą przestępstwa i są bezrobotni lub są dopiero w trakcie nauki (48,8%), osoby z miast do 20 tys. mieszkańców, w wieku od 48 do 59 lat pochodzące z województwa opolskiego (54,5%), kobiety z miast od 100 do 500 tys., które nie doświadczyły wiktymizacji, ale oceniają swoją sytuację materialną jako raczej i bardzo złą (50,7%), kobiety mieszkające na wsi, które doświadczyły w roku poprzedzającym badanie wiktymizacji, o wykształceniu zasadniczym zawodowym lub niższym (40,8%) oraz kobiety z najmniejszych miast, w wieku od 60 lat wzwyż,

zamieszkałe w województwach o wyższym od średniej współczynnika rozwodów (40,7%).

Z kolei najrzadziej poczucie zagrożenia deklarowali mężczyźni: z miast 20-100 tys. lub pow. 500 tys. mieszkańców, nie będących w ciągu ostatniego roku ofiarami przestępstw, uczący się lub zajmujący się domem (6,0%), ze wsi, bez doświadczeń wiktymizacyjnych (7,2%), z miast do 20 tys. mieszkańców, w wieku do 24 lat, o wykształceniu wyższym, zasadniczym zawodowym lub podstawowym (2,6%), w wieku od 25 do 47 lat, z miast do 20 tys. mieszkańców i 4 województw o najniższej stopie bezrobocia (4,9%). Wśród kobiet była tylko jedna kategoria z odsetkiem deklarujących poczucie zagrożenia podczas wieczornego spaceru niższym od 10%. Były to osoby w wieku od 54 do 59 lat, nie będące ofiarami przestępstwa i mieszkające na wsi (8,3%).

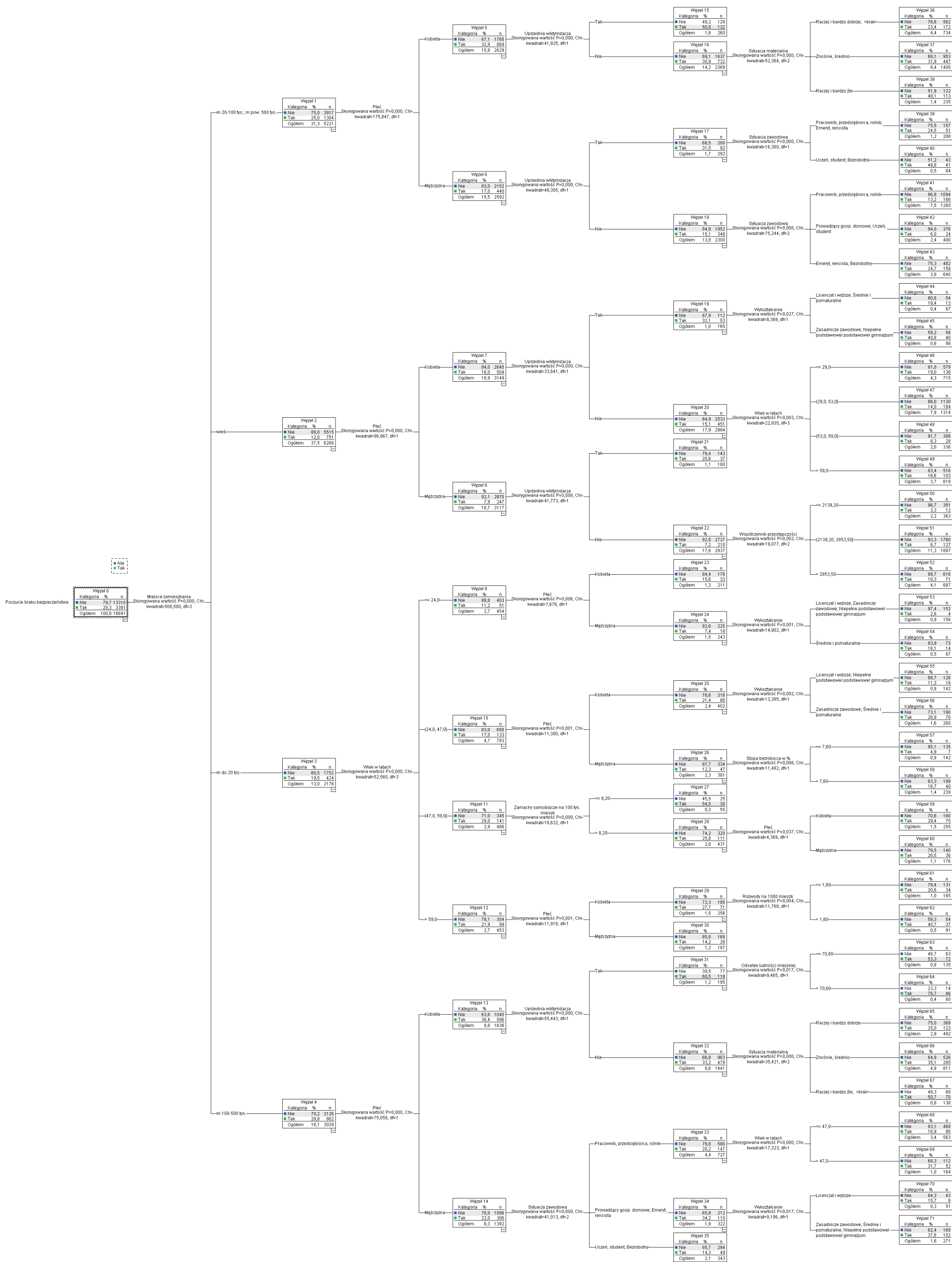
Tabela 35. Macierz klasyfikacji dla modelu drzewa klasyfikacyjnego

Obserwowana	Przewidywana		
	0 Nie	1 Tak	Procent poprawnych
0 Nie	13012	298	97,8%
1 Tak	3031	350	10,4%
Procent ogółem	96,1%	3,9%	80,1%

Algorytm budowy drzewa: CHAID.

Zmienna zależna: Poczucie braku bezpieczeństwa (lęk przed przestępczością).

Schemat 2. Drzewo klasyfikacyjne

5. Regresja logistyczna

Ostatnią metodą analizy statystycznej, wykorzystaną w niniejszej pracy dla zidentyfikowania determinantów lęku przed przestępczością, jest regresja logistyczna. Metoda ta umożliwia zbadanie łącznego wpływu poszczególnych zmiennych niezależnych na jakościową zmienną zależną, dlatego też będzie stanowił dobre podsumowanie dla prowadzonych w poprzednich rozdziałach mniej zaawansowanych analiz.

Po przetestowaniu różnych możliwości, ostatecznie zdecydowałem się na przeprowadzenie krokowej regresji logistycznej metodą selekcji postępującej Walda. Dla analizowanych zmiennych metoda ta dawała najlepsze rezultaty i wydaje się najłatwiejsza w interpretacji. Do procesu tworzenia modelu włączyłem wszystkie rozpatrywane wcześniej zmienne niezależne. Wyłączenie poszczególnych, np. odrzuconych z ostatecznego modelu, zmiennych nie poprawiało jego ocen. Również próby wprowadzenia interakcji między zmiennymi (np. między wiekiem a płcią, miejscem zamieszkania a płcią, miejscem zamieszkania a uprzednią wiktyimizacją) nie poprawiały ocen modelu. Budowa modelu zatrzymała się na jedenastym kroku – po wprowadzeniu tyluż zmiennych niezależnych.

Sposób kodowania zmiennych jakościowych prezentuje Tabela 36. Na kategorii odniesienia wybrałem: dla sytuacji zawodowej kategorię 1 – „pracownik, przedsiębiorca, rolnik”, dla miejsca zamieszkania kategorię 5 – „miasto powyżej 500 tys. mieszkańców”, dla wykształcenia kategorię 1 – „niepełne podstawowe/ podstawowe/ gimnazjum”, dla sytuacji materialnej kategorię 1 – „raczej i bardzo dobra”, dla płci kategorię 1 – „mężczyzna”, dla uprzedniej wiktyimizacji kategorię 0 – „nie”, dla długości zamieszkiwania w aktualnym domu lub mieszkaniu kategorię 0 – „powyżej 5 lat”. Wybór taki wynikał z logiki podziału poszczególnych kategorii i rezultatów wstępnych analiz dwuwymiarowych.

Do modelu weszły takie zmienne jak: miejsce zamieszkania, płeć, uprzednia wiktyimizacja, sytuacja materialna, odsetek ludności miejskiej, wykształcenie, sytuacja zawodowa, współczynnik samobójstw na 100 tys. ludności, przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto, stopa bezrobocia, wiek w latach. Nie weszły zaś:

współczynnik śmiertelności noworodków, współczynnik rozwodów, długość zamieszkiwania w aktualnym domu lub mieszkaniu i współczynnik przestępczości. Model nie uwzględnił więc zmiennej jakościowej, która także w analizach dwuwymiarowych nie wykazywała związku z lękiem przed przestępczością oraz dwóch zmiennych silnie skorelowanych z odsetkiem mieszkańców miast.

Pseudo R^2 Coxa i Snella tak przygotowanego modelu wyniosło 0,084, zaś Pseudo R^2 Nagelkerkego – 0,132 (Tabela 37). Statystyki te pozwalają na wyciągnięcie wniosku, że wszystkie rozpatrywane zmienne niezależne są jedynie w niewielkim stopniu użyteczne w wyjaśnianiu poziomu lęku przed przestępczością, a ich całościowy wpływ na zmienną zależną jest niewielki. Model ten, identycznie jak drzewo klasyfikacyjne, ogółem zapewnia 80% poprawnych klasyfikacji (Tabela 38).

Największą rolę w modelu (Tabela 39) odgrywa wielkość zamieszkiwanej miejscowości, płeć i uprzednia wiktyimizacja, trochę mniej znaczącą – ocena sytuacji materialnej i odsetek ludności miejskiej w województwie. Najsilniejszy pozytywny wpływ na prawdopodobieństwo odczuwania zagrożenia podczas wieczornego spaceru uwidocznili się dla osób, które w roku poprzedzającym badanie padły ofiarą przestępstwa (Odds Ratio=2,5), dla kobiet (Odds Ratio=2,2) oraz dla oceniających swoją sytuację materialną, jako złą (Odds Ratio=2,1). Oznacza, że osoby z tych kategorii, w porównaniu do – odpowiednio – osób nie będących ofiarami, mężczyzn oraz będących w dobrej sytuacji materialnej, odczuwają lęk ponad dwukrotnie częściej. Z kolei ryzyko deklaratowania poczucia braku bezpieczeństwa zdecydowanie obniża (w porównaniu do mieszkańców największych miast) fakt mieszkania na wsi (dwupółkrotnie – Odds Ratio=0,4) i w mieście do 20 tys. mieszkańców (półtorakrotnie – Odds Ratio=0,7). Ponadto udało się określić, że prawdopodobieństwo lęku przed przestępczością nieznacznie podnoszą również takie charakterystyki badanych jak: przeciętna sytuacja materialna (w porównaniu do dobrej), posiadanie wykształcenia zasadniczego zawodowego, średniego lub pomaturalnego (w porównaniu do podstawowego), brak aktywności zawodowej – zajmowanie się domem lub bycie na emeryturze bądź rencie (w porównaniu do bycia aktywnym zawodowo) oraz pochodzenie z województw o wyższym odsetku ludności miejskiej i stopie bezrobocia.

Tabela 36. Kodowanie zmiennych jakościowych

		Częstość	Kodowanie parametrów			
			(1)	(2)	(3)	(4)
Sytuacja zawodowa	1 Pracownik, przedsiębiorca, rolnik	7113	,000	,000	,000	,000
	2 Uczeń, student	1300	1,000	,000	,000	,000
	3 Emeryt, rencista	5723	,000	1,000	,000	,000
	4 Prowadzący gosp. domowe	857	,000	,000	1,000	,000
	5 Bezrobotny	1307	,000	,000	,000	1,000
Miejsce zamieszkania	1 Wieś	6495	1,000	,000	,000	,000
	2 Miasto do 20 tys.	2338	,000	1,000	,000	,000
	3 Miasto 20-100 tys.	3081	,000	,000	1,000	,000
	4 Miasto 100-500 tys.	2896	,000	,000	,000	1,000
	5 Miasto powyżej 500 tys.	1490	,000	,000	,000	,000
Wykształcenie	1 Niepełne podstawowe/ podstawowe/ gimnazjum	3393	,000	,000	,000	
	2 Zasadnicze zawodowe	4176	1,000	,000	,000	
	3 Średnie i pomaturalne	6144	,000	1,000	,000	
	4 Licencjat i wyższe	2587	,000	,000	1,000	
Sytuacja materialna	1 Raczej i bardzo dobra	4533	,000	,000		
	2 Znośna, średnia	9838	1,000	,000		
	3 Raczej i bardzo zła	1929	,000	1,000		
Płeć	1 Mężczyzna	6894	,000			
	2 Kobieta	9406	1,000			
Uprzednia wiktymizacja	0 Nie	14968	,000			
	1 Tak	1332	1,000			
Długość zamieszkiwania	0 Powyżej 5 lat	13890	,000			
	1 Do 5 lat	2410	1,000			

Tabela 37. Model krokowej regresji logistycznej – podsumowanie

Krok	-2 logarytm wiarygodności	R kwadrat Coxa i Snella	R kwadrat Nagelkerkego
11	15133,165 ^a	,084	,132

a. Estymacja została zakończona na iteracji o numerze 5, ponieważ oszacowania parametrów zmieniły się o mniej niż ,001.

Tabela 38. Macierz klasyfikacji dla modelu krokowej regresji logistycznej^a

Obserwowane		Przewidywane			
		Poczucie braku bezpieczeństwa		Procent poprawnych klasyfikacji	
		0 Nie	1 Tak		
Krok 11	Poczucie braku bezpieczeństwa	0 Nie	12877	197	98,5
		1 Tak	3088	249	7,5
Procent ogółem					80,0

a. Punktem podziału jest wartość ,500

Tabela 39. Zmienne w modelu

	B	Błąd stand.	Wald	df	Istotność	Exp(B) [Odds Ratio]	95% przedział ufności dla EXP(B)	
							Dolna granica	Górna granica
Miejsce zamieszkania			327,220	4	,000			
Wieś	-,894	,073	148,863	1	,000	,409	,354	,472
Miasto do 20 tys.	-,394	,083	22,634	1	,000	,674	,573	,793
Miasto 20-100 tys.	,009	,072	,016	1	,900	1,009	,876	1,163
Miasto 100-500 tys.	,029	,074	,157	1	,692	1,030	,891	,1,190
Płeć - Kobieta	,777	,044	317,719	1	,000	2,175	1,997	2,369
Uprzednia wiktylizacja - Tak	,927	,063	217,554	1	,000	2,527	2,234	2,858
Sytuacja materialna			103,354	2	,000			
Znośna, średnia	,270	,050	29,097	1	,000	1,310	1,188	1,446
Raczej i bardzo zła	,753	,074	103,343	1	,000	2,124	1,837	2,456
Odsetek ludności miejskiej	,024	,002	100,236	1	,000	1,024	1,019	1,029
Wykształcenie			16,045	3	,001			
Zasadnicze zawodowe	,202	,063	10,395	1	,001	1,224	1,082	1,383
Średnie i pomaturalne	,179	,059	9,338	1	,002	1,196	1,066	1,342
Licencjat i wyższe	,045	,077	,335	1	,563	1,046	,899	1,216
Sytuacja zawodowa			12,354	4	,015			
Uczeń, student	,031	,084	,134	1	,714	1,031	,875	1,215
Emeryt, rencista	,181	,071	6,573	1	,010	1,198	1,044	1,376
Prowadzący gosp. domowe	,241	,088	7,463	1	,006	1,273	1,071	1,514
Bezrobotny	,111	,079	1,953	1	,162	1,117	,956	1,305
Zamachy samobójcze na 100 tys.	-,037	,011	11,541	1	,001	,964	,944	,985
Przeciętne miesięczne wynagr.	,000	,000	8,230	1	,004	1,000	1,000	1,000
Stopa bezrobocia w %	,028	,010	8,021	1	,005	1,028	1,009	1,048
Wiek w latach	,005	,002	6,232	1	,013	1,005	1,001	1,009
Stała	-3,889	,293	176,061	1	,000	,020		

Tabela 40. Zmienne niewłączone do modelu

	Ocena	df	Istotność
Krok 11 Zmienne			
Długość zamieszkiwania – do 5 lat	1,563	1	,211
Rozwody na 1000 mieszkańców	1,725	1	,189
Zgony niemowląt na 1000 urodzeń	1,744	1	,187
Współczynnik przestępczości	,277	1	,599
Statystyki podsumowujące	9,563	4	,048

Tabela 41. Podsumowanie kolejnych kroków ^a

Krok	Ulepszenie			Model			Procent poprawnych klasyfikacji	Zmienna wprowadzona
	Chi-kwadrat	df	Istotność	Chi-kwadrat	df	Istotność		
1	499,587	4	,000	499,587	4	,000	79,7%	Miejsce zamieszkania
2	367,522	1	,000	867,108	5	,000	79,7%	Płeć
3	202,331	1	,000	1069,439	6	,000	79,8%	Uprzednia wiktylizacja
4	170,442	2	,000	1239,881	8	,000	79,7%	Sytuacja materialna
5	90,017	1	,000	1329,899	9	,000	79,9%	Odsetek ludności miejskiej
6	38,047	1	,000	1367,945	10	,000	79,9%	Wiek w latach
7	31,115	1	,000	1399,061	11	,000	80,0%	Przeciętne mies. wynagr.
8	15,628	3	,001	1414,688	14	,000	80,0%	Wykształcenie
9	6,988	1	,008	1421,676	15	,000	80,0%	Zamachy samobójcze
10	8,284	1	,004	1429,960	16	,000	80,0%	Stopa bezrobocia
11	12,281	4	,015	1442,241	20	,000	80,0%	Sytuacja zawodowa

a. Do bieżącego modelu nie można dodać ani nie można z niego usunąć żadnej zmiennej.

Podsumowanie i wnioski

Niniejsza praca miała na celu prezentację poziomu odczuwanego lęku przed przestępczością i znalezienie społeczno-demograficznych i makrospołecznych zmiennych go determinujących. W wyniku przeglądu teoretycznych i empirycznych prac współczesnych kryminologów ustalono następujące czynniki mające istotny wpływ na deklarowanie i przeżywanie uczucia lęku związanego z zagrożeniem wiktylizacją: płeć, wiek, uprzednia wiktylizacja, przejawy dezorganizacji społecznej w okolicy miejsca zamieszkania, jakość relacji interpersonalnych w społeczności, sytuacja materialna jednostki, miejsce zamieszkania, długość zamieszkiwania w okolicy, ocena pracy policji i wymiaru sprawiedliwości, generalna sytuacja ekonomiczna kraju oraz polityka społeczna państwa.

W pracy tej, opartej na rezultatach Polskiego Badania Przestępczości z 2009 roku, analizie poddano związki lęku przed przestępczością (operacjonalizowanego jako odpowiedź negatywna na pytanie o poczucie bezpieczeństwa podczas wieczornego spaceru w okolicy miejsca zamieszkania) z następującymi zmiennymi: płeć, wiek, wykształcenie, sytuacja zawodowa, ocena sytuacji materialnej, wiktylizacja, miejsce zamieszkania, długość zamieszkiwania w aktualnym domu lub mieszkaniu, odsetek ludności miejskiej w województwie, liczba rozwodów na 1000 mieszkańców województwa, liczba samobójstw na 100 tys. mieszkańców województwa, liczba zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych w województwie, stopa bezrobocia w województwie, przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie, liczba przestępstw na 100 tys. mieszkańców województwa.

W wyniku przeprowadzonych analiz dwuwymiarowych ustalono, że istotnymi determinantami poczucia braku bezpieczeństwa są: płeć żeńska, zaawansowany wiek, wykształcenie średnie lub policealne, pozostawanie na emeryturze lub rencie, zajmowanie się domem, bycie w złej sytuacji materialnej, mieszkanie w mieście średniej wielkości, uprzednia wiktylizacja.

Wykorzystanie techniki drzewa klasyfikacyjnego pozwoliło na wstępne zbadanie łącznego wpływu poszczególnych zmiennych niezależnych i wyodrębnienie, ze względu na częstość odczuwania lęku przed przestępczością, szeregu interesujących grup respondentów. Grupami, które charakteryzuje ponadprzeciętne

poczucie zagrożenia, są na przykład: kobiety z miast od 100 do 500 tys. mieszkańców, które w ostatnim roku padły ofiarą przestępstwa i które mieszkały w województwach o najwyższym odsetku ludności miejskiej; wiktyimizowane kobiety z miast od 20 do 100 tys. lub powyżej 500 tys. mieszkańców; kobiety z miast od 20 do 500 tys. mieszkańców, które choć nie doświadczyły wiktyimizacji, to oceniają swoją sytuację materialną jako raczej i bardzo złą; mężczyźni z miast od 20 do 100 tys. lub pow. 500 tys., którzy padli ofiarą przestępstwa i są bezrobotni lub są dopiero w trakcie nauki; osoby z miast do 20 tys. mieszkańców, w wieku od 48 do 59 lat pochodzące z województwa opolskiego; kobiety mieszkające na wsi, które doświadczyły wiktyimizacji w roku poprzedzającym badanie, o wykształceniu zasadniczym zawodowym lub niższym oraz kobiety z najmniejszych miast, w wieku od 60 lat wzwyż, zamieszkałe w województwach o wyższym od średniej współczynniku rozwodów.

Najbardziej zaawansowaną techniką analizy statystycznej wykorzystaną w tej pracy była regresja logistyczna. Umożliwiła ona dokładnie określić siłę predykcyjną modelu stworzonego przy wykorzystaniu rozpatrywanych zmiennych (która niestety nie była zbyt wysoka) i wpływ każdego z czynników na zmienną zależną. Do modelu weszła większość rozpatrywanych zmiennych, z czego najsilniejszy wpływ ustalono dla wielkości zamieszkiwanej miejscowości, płci, uprzedniej wiktyimizacji oraz oceny sytuacji materialnej i odsetka ludności miejskiej w województwie. Najbardziej prawdopodobieństwo odczuwania zagrożenia podczas wieczornego spaceru podnosiła wiktyimizacja, płeć żeńska oraz bycie w złej sytuacji materialnej, a obniżał fakt mieszkania na wsi, bądź w mieście do 20 tys. mieszkańców.

Zastosowanie trzech grup metod analizy statystycznej pozwoliło na pogłębione zbadanie determinantów rozpatrywanego zjawiska. Wyniki tych analiz dopełniają się wzajemnie i prowadzą do lepszego zrozumienia związków między lękiem przed przestępczością a charakterystyką respondentów i województw, z których pochodzą. O ile proste tabele krzyżowe i porównania średnich umożliwiły wyodrębnienie pojedynczych zmiennych najsilniej związanych z odczuwaniem braku bezpieczeństwa, to drzewo klasyfikacyjne zobrazowało ich połączony wpływ, a regresja logistyczna ukazała siłę całego stworzonego z ich pomocą modelu.

W wyniku przeprowadzonych analiz udało się potwierdzić hipotezę o „lękotwórczej” roli: doświadczeń wiktyimizacyjnych, płci żeńskiej i mieszkania w mieście. Omawiane dane częściowo potwierdzają też stanowisko twierdzące, że lęk przed przestępczością jest silnie związany lub nawet wynika z lęków szerszego rodzaju – dotyczących na przykład własnej sytuacji materialnej. Analiza drzewa decyzyjnego ukazała zaś, że uprzednia wiktyimizacja ma większy wpływ „lękotwórczy” na kobiety niż na mężczyzn. Nie udało się potwierdzić założenia o wyższym odsetku odczuwających zagrożenie wśród osób słabiej zakorzenionych w społeczności (krócej w niej mieszkających). Rezultat ten, wraz z ustaloną niską siłą predykcyjną takich zmiennych, jak współczynniki rozwodów i samobójstw nie pozwala na potwierdzenie hipotezy o związku lęku przed przestępczością z anomią społeczną. Co ciekawe również obiektywny poziom zagrożenia przestępczością w województwie, charakteryzowany przez ogólny współczynnik przestępczości, dysponował znikomą siłą wyjaśniającą poziom poczucia zagrożenia.

Przeprowadzone analizy nie umożliwiły potwierdzenia bądź obalenia hipotez o wpływie dezorganizacji społecznej, jakości relacji sąsiedzkich i siły nieformalnej kontroli społecznej lokalnej społeczności na lęk przed przestępczością.

Uzyskane wyniki i ustalenia należy uznać za obiecujące i stanowiące dobre wprowadzenie do dalszych analiz problemu. Kolejny etap zapoczątkowanych w niniejszym opracowaniu badań powinien obejmować między innymi imputację danych makrospołecznych pochodzących z mniejszych jednostek terytorialnych kraju (powiatów i gmin). Dane takie poprawiłyby zróżnicowanie informacji o warunkach społecznych, w jakich funkcjonuje jednostka i czynnikach, jakie oddziałują na nią ze strony otoczenia. Pozwoliłyby więc tym samym na testowanie hipotez o zależnościach między odczuwanym lękiem, a cechami najbliższej okolicy miejsca zamieszkania. Dobre wyniki mogłyby również dać analizy oparte nie na pojedynczej zmiennej zależnej, jak w powyższej pracy, a na indeksie lęku przed przestępczością, stworzonym, na przykład przy zastosowaniu analizy zmiennych ukrytych lub analizy czynnikowej, z kilku zmiennych charakteryzujących aspekty afektywne, kognitywne i konatywne odczuwania, deklarowania i reagowania na brak bezpieczeństwa.

W dalszych analizach warto byłoby również przyjrzeć się bardziej szczegółowo jednemu z podstawowych źródeł lęków ludzi, jakim jest ich stan zdrowia. W

prorowadzonych w niniejszej pracy analizach znalazł się tylko jeden wskaźnik charakteryzujący jakość opieki medycznej (śmiertelność noworodków). Wydaje się jednak celowe zbadanie wpływu na poczucie bezpieczeństwa także innych wskaźników dostępności i jakości takich usług, jak np. liczba łóżek szpitalnych na 1000 mieszkańców czy liczba mieszkańców na jednego lekarza.

Innym interesującym zadaniem do zrealizowania wydaje się być także konstrukcja szeregu czasowego dla poziomu lęku przed przestępczością w kolejnych latach i budowa modelu wyjaśniającego wykorzystującego na przykład analizę historii zdarzeń.

Literatura cytowana

1. J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2001.
2. J. Czapska, *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa*, (w:) *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast. Kraków na tle innych miast europejskich*, K. Krajewski (red.), Kraków 2008.
3. J. Czapska, *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych - możliwości i granice*, (w:) *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych*, J. Czapska, W. Krupiarz (red.), Warszawa 1999.
4. J. Czapska, K. Krajewski, *Podsumowanie*, (w:) *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast. Kraków na tle innych miast europejskich*, K. Krajewski (red.), Kraków 2008.
5. S. Farrall, D. Gadd, *Evaluating Crime Fears: A Research Note on a Pilot Study to Improve the Measurement of the "Fear of Crime" as a Performance Indicator*, "Evaluation" 2004, nr 10, s. 493-502.
6. S. Farrall, J. Jackson, E. Gray, *Theorising the fear of crime: The cultural and social significance of feelings of insecurity*, 2007, artykuł dostępny na stronie internetowej: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1012393.
7. *Geografia Występku i Strachu*, A. Siemaszko (red.), Warszawa 2008.
8. B. Gruszczyńska, *Przemoc wobec kobiet w Polsce. Aspekty prawnokryminologiczne*, Warszawa 2007.
9. B. Gruszczyńska, M. Marczewski, A. Siemaszko, *Atlas Przestępczości w Polsce 4*, Warszawa 2009.
10. C. Hale, *Fear of crime: A review of the literature*, "International Review of Victimology" 1996, nr 4, s. 79-150.
11. B. Hołyst, *Wiktymologia*, Warszawa 2000.
12. *Insecurities in European Cities. Crime-Related Fear Within the Context of New Anxieties and Community-Based Crime Prevention. Final Report*, (opracowanie zbiorowe), 2004, dostępne na stronie internetowej: <http://www2.jura.uni-hamburg.de/instkrim/kriminologie/Projekte/INSEC/InSec%20Final%20Report.pdf>.
13. J. Jackson, S. Farrall, M. Hough, B. Bradford, *Public insecurities about crime: A review of the British research literature*, (w:) *JUSTIS Project Working Papers. Review of Need: Indicators of Public Confidence in Criminal Justice for Policy*

- Assessment, A. Jokinen, E. Ruuskanen, M. Yordanova, D. Markov, M. Ilcheva (red.) Helsinki 2009.
14. J. Jackson, E. Gray, *Everyday Emotion and the Fear of Crime: Preliminary Findings from Experience and Expression*, Working Paper No. 1, 2006, artykuł dostępny na stronie internetowej: <http://ssrn.com/abstract=1012354>.
15. J. Jackson, J. Kuha, *Worry About Crime Among European Citizens: A Latent Class Analysis of Cross-National Data*, 2010, artykuł dostępny na stronie internetowej: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1603465.
16. A. Kiersztyn, *Czy bieda czyni złodzieja? Związki między bezrobociem, ubóstwem a przestępczością*, Warszawa 2008.
17. K. Krajewski, Wstęp, (w:) *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast Kraków na tle innych miast europejskich*, K. Krajewski (red.), Kraków 2008.
18. K. Krajewski, *Niepokoje, lęki, strach przed przestępczością i rozmiary wiktylizacji w pięciu badanych miastach*, (w:) *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast Kraków na tle innych miast europejskich*, K. Krajewski (red.), Kraków 2008.
19. A. L. Kristjansson, *On Social Equality and Perceptions of Insecurity A Comparison Study between Two European Countries*, "European Journal of Criminology" 2007, nr 4.
20. J. Lane, B. S. Fisher, *Unpacking the Relationship Between Gender and Fear of Crime: Explaining Why There Are Similarities and Differences*, "Journal of Contemporary Criminal Justice" 2009, nr 25.
21. S. Maffei, C. Scivoletto, C. Pavarani, A. Cadoppi, G. Afferni, *Review of publications in the areas of fear of crime and confidence in justice in Italy*, (w:) *JUSTIS Project Working Papers. Review of Need: Indicators of Public Confidence in Criminal Justice for Policy Assessment*, A. Jokinen, E. Ruuskanen, M. Yordanova, D. Markov, M. Ilcheva (red.) Helsinki 2009.
22. M. C. Scheider, T. Rowell, V. Bezdikian, *The Impact of Citizen Perceptions of Community Policing on Fear of Crime: Findings from Twelve Cities*, "Police Quarterly" 2003, nr 6.
23. K. Sessar, *Podstawowe założenia projektu Insecurities in European Cities z punktu widzenia kryminologii oraz socjologii miasta*, (w:) *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast Kraków na tle innych miast europejskich*, K. Krajewski (red.), Kraków 2008.

24. A. Siemaszko, *Kogo biją, komu kradną. Przestępczość nie rejestrowana w Polsce i na świecie*, Warszawa 2001.
25. The sage dictionary of Criminology, E. McLaughlin, J. Muncie (red.), SAGE Publications, London-Thousand Oaks-New Delhi 2001.
26. B. R. Wyant, *Multilevel impacts of perceived incivilities and perceptions of crime risk on fear of crime: Isolating endogenous impacts*, "Journal of Research in Crime and Delinquency" 2008, nr 45.